UPPSALA UNIVERSITET

CEMFOR

Centrum för Mångvetenskaplig Forskning om Rasism

Moskéers och muslimska församlingars utsatthet och säkerhet i Sverige 2018

Mattias Gardell, CEMFOR, Uppsala universitet
Initiativtagare: Islamiska Samarbetsrådet, ISR
Mohamed Temsamani, Mustafa Setkic och Haider Ibrahim

Moskéers och muslimska församlingars utsatthet och säkerhet i Sverige 2018

www.cemfor.uu.se

Layout: Jeannette Escanilla, Uppsala universitet

Kph Trycksaksbolaget AB

Moskéers och muslimska församlingars utsatthet och säkerhet i Sverige 2018

Mattias Gardell

UPPSALA
UNIVERSITET

Centrum för mångvetenskaplig forskning om rasism (CEMFOR)
Uppsala universitet, 2018
Initiativtagare: Islamiska samarbetsrådet (ISR)
med finansiellt stöd av Myndigheten för stöd till trossamfund (SST)

Vi som gjort rapporten

Islamiska samarbetsrådet är initiativtagare till studien *Moskéers och muslimska församlingars utsatthet och säkerhet i Sverige 2018* som genomfördes av Mattias Gardell vid Centrum för mångvetenskaplig forskning om rasism (CEMFOR) vid Uppsala universitet med finansiellt stöd av Myndigheten för stöd till trossamfund (SST). I referensgruppen ingick Mohamed Temsamani, Mustafa Setkic och Haider Ibrahim

Mattias Gardell är Nathan Söderblom professor i jämförande religionsvetenskap och forskare vid Centrum för mångvetenskaplig forskning om rasism (CEMFOR), Uppsala universitet. Gardells forskning har undersökt spänningsfältet mellan religion, politik och rasism i en rad empiriska fält. Han har bland annat studerat svart nationalistisk islam, vit religiös rasism, ockult fascism, förändringsprocesser i islams politiska landskap, religion och våld, hatbrott, tortyrhistoria, antimuslimsk rasism (islamofobi), rasistiska seriemördare och hotet från ensamagerande terrorister (lone wolves). Gardell har publicerat nio fackgranskade monografier och ett hundratal vetenskapliga och populärvetenskapliga artiklar och antologibidrag. Se: http://cemfor.uu.se/forskning/forskning/publikationer-gardell/

CEMFOR etablerades vid Uppsala universitet i januari 2017 och är landets första centrumbildning som bedriver mångvetenskaplig forskning om rasism. CEMFOR etablerades genom en satsning av de sex fakulteterna i det humanistiskt-samhällsvetenskapliga vetenskapsområdet vid Uppsala universitet och med stöd av rektor. CEMFOR är öppet för samverkan med aktörer i det omgivande samhället, inklusive berörda myndigheter, politiska beslutsfattare och civilsamhällets frivilligorganisationer. För information om CEMFOR och dess verksamhet, se http://cemfor.uu.se/

Islamiska samarbetsrådet (ISR) bildades 1988 som ett samverkansorgan för kontakter mellan muslimska trossamfund och den svenska staten. År 2018 bestod ISR av sju islamiska riksorganisationer vars respektive medlemsförsamlingar sammantaget betjänar drygt 150 000 medlemmar och registrerade regelbundna deltagare enligt den statistik som bokförs av Myndigheten för stöd till trossamfund (SST).[1] De sju islamiska riksorganisationer som ingår i ISR är:

* BIS, Bosniakiska islamiska samfundet

* FIFS, Förenade islamiska föreningar i Sverige

* IFBS, Islamiska fatwabyrån i Sverige

* IKUS, Islamiska kulturcenterunionen i Sverige

* ISS, Islamiska shia-samfunden i Sverige

* SIF, Svenska islamiska församlingarna

* SMF, Sveriges muslimska förbund

Myndigheten för stöd till trossamfund (SST) är en statlig myndighet under Kulturdepartementet. Myndighetens uppdrag är att främja dialogen mellan stat och trossamfund samt att bidra med kunskap om religion och samfundsliv i Sverige.

Myndigheten ansvarar också för att fördela ekonomiska bidrag och andra former av stödinsatser till trossamfunden. Syftet med stödet är att skapa förutsättningar för trossamfunden att bedriva en aktiv och långsiktigt inriktad religiös verksamhet i form av gudstjänst, själavård, undervisning och omsorg. För SST och dess verksamhet, se http://www.myndighetensst.se/

Innehåll

Vi som gjort rapporten vii
Sammanfattning och viktigare resultat 2
Problemformulering, syfte och mål 3
Tidigare studier 4
Metod 5
Bakgrundsförhållanden 7
Muslimska församlingars erfarenhet av olika slags angrepp 10
Erfarenhet av polisanmälningar efter angrepp 15
Erfarenheter av hot 16
Erfarenhet av polisanmälningar av hot mot församlingen 18
Uppfattningar om hotbild mot muslimska församlingslokaler 20
Oro och uppfattningar om andras utsatthet för hat och hot 22
Försäkringsfrågor 23
Trängsel, sanitet 24
Brandsäkerhet och nödutgångar 26
Samverkan med civilsamhället och relationer till aktörer i det omgivande lokalsamhället 29
Avslutande reflexioner 34
Referenser 36
Slutkommentarer 37
Författarens tack 39

Sammanfattning och viktigare resultat

Föreliggande studie som genomfördes år 2018 initierades mot bakgrund av de senare årens attacker mot moskéer i Sverige. Religionsfrihet tillhör våra grundlagsskyddade fri- och rättigheter. Ett angrepp på en moské är därmed mer än en säkerhetsfråga för muslimer: det är ett angrepp på Sveriges demokratiska statsskick.

Studiens övergripande syfte är att producera ett empiriskt kunskapsunderlag om a) i vilken utsträckning svenska moskéers och muslimska församlingar är utsatta för angrepp och hot, och b) de muslimska församlingarnas krisberedskap och relationer till det omgivande samhället. Förhoppningen är att studien skall kunna upprepas i framtiden för att följa problematikens utveckling över tid. Studien baseras på en webbenkät som riktades till 167 muslimska församlingar i Sverige med styrelser, medlemsförteckningar och egna lokaler där fredagsbön regelbundet genomfördes. Församlingarna identifierades med hjälp av Islamiska samarbetsrådet (ISR) och Myndigheten för stöd till trossamfund (SST). Enkäten besvarades av representanter för 106 muslimska församlingar, vilket innebar en svarsfrekvens på 64 procent. En analys av bortfall och medverkande respondenter visar på en bred uppslutning där muslimska föreningar av olika traditioner från hela landet har deltagit i studien. Studiens resultat kan därför beskrivas som tillförlitliga. Ett urval av de viktigare resultaten redovisas här i punktform.

Enligt de som besvarat enkäten har:

- 59 procent av landets muslimska församlingar utsatts för någon form av fysiskt angrepp
- mer än var fjärde moské utsatts för fysiska angrepp mer än tio gånger
- 45 procent av de muslimska församlingslokalerna utsatts för minst ett fysiskt angrepp år 2017
- 15 procent av de muslimska församlingslokalerna utsatts för fysiska angrepp mer än 10 gånger under år 2017.
- varannan muslimsk församling som utsatts för fysiska angrepp polisanmält händelsen
- 67 procent av landets muslimska församlingar någon gång utsatts för någon form av hot.
- mer än hälften av landets muslimska församlingar mottagit hot under år 2017
- drygt var tredje församling som hotats polisanmält händelsen
- 11 procent av landets moskéer aldrig utsatts för fysiska angrepp eller hot
- 81 procent upplevt att det finns en hotbild mot landets moskéer
- 90 procent uppfattningen att det finns en hotbild mot muslimer
- mer än var fjärde muslimsk församling inte kunnat teckna en försäkring för sin bönelokal
- ungefär hälften av alla muslimska församlingar problem med trängsel i bönelokalen, särskilt under fredagsbön, ramadan och högtider
- muslimska församlingars brandskyddsberedskap stärkts väsentligt sedan 2014
- endast fyra procent av landets församlingar kunnat installera ett automatiskt släcksystem

- fyra av fem muslimska församlingslokaler år 2018 nödutgångar, vilket är en förbättring sedan 2014 då mindre än sju av tio församlingslokaler hade nödutgångar
- åtta av tio muslimska församlingar regelbunden samverkan med aktörer i det omgivande civilsamhället.
- 94 procent av Sveriges muslimska församlingar ”goda” eller ”mycket goda” relationer med sina grannar i den omedelbara omgivningen

Problemformulering, syfte och mål

Vi vet att moskéer och muslimska församlingslokaler under senare år har blivit utsatta för antimuslimska attacker av olika slag. Exempelvis har den stora moskén på Södermalm återkommande blivit nedsprejad med hakkors.[2] Moskén i Flen har utsatts för nationalsocialistisk graffiti, med hakkors, inristade budskap av typen ”vit makt” och blivit skändad då griskött kastats mot moskén.[3] Ibland leder attacker till stor medial uppmärksamhet, som då den stora moskén i Borås eldhärjades den 17 januari 2016 i en mordbrand utförd av en ensamagerande vit gärningsman med islamofobiska och radikalnationalistiska bevekelsegrunder,[4] och som då Sveriges största shiitiska moské, Imam Ali Islamic Center i Järfälla utanför Stockholm, brändes ned i en mordbrand på Valborgsnatten 2017. [5] Andra angrepp inträffar utan att leda till annat än små notiser i lokalpressen. Det gäller även misstänkt mordbrand, som då den bönelokal som tillhörde Islamiska kulturcentret i Hässleholm totalförstördes i vad polisen misstänker vara en anlagd brand den 19 maj 2018. Lokalen ligger på bottenplanet i ett flerfamiljshus i ett bostadsområde i den lilla nordskånska stad som går under smeknamnet Göingemetropolen. Mordbranden inträffade under ramadan och de 200 församlingsmedlemmarna stod därmed utan träffpunkt och bönelokal under den heliga fastemånaden. Händelsen gjorde knappt avtryck i riksmedia, men fick notiser i lokalpress.[6]

Religionsfrihet är en del av de mänskliga rättigheterna. Den ingår i FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna (artikel 18) och stadfästs också i den europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (artikel 9), som är inkorporerad som svensk lag. I Sverige tillhör religionsfriheten de grundläggande fri- och rättigheter som skyddas i Regeringsformen (kap. 2:1). I det sammanhanget blir de hot, den skadegörelse och det våld som riktas mot muslimska församlingar inte endast en säkerhetsfråga för de enskilda församlingarnas medlemmar och moskébesökare utan också en rättighets- och demokratifråga. Angrepp mot moskéer och muslimska församlingslokaler är angrepp mot de mänskliga rättigheterna och den grundlag som Sveriges demokratiska statsskick vilar på.[7]

Studien genomfördes 2018 och syftar till att producera ett empiriskt kunskapsunderlag om a) i vilken utsträckning svenska moskéer och muslimska församlingar är utsatta för angrepp och hot, och b) de muslimska församlingarnas krisberedskap och relationer till det omgivande samhället. Förhoppningen är att undersökningen kan läggas till grund för framtida studier för att kunna följa problematikens utveckling över tid. För att uppfylla syftet identifierades nio konkreta mål med tillhörande frågekluster att besvara. *För det första* ville vi få en bild av hur omfattande muslimska församlingars utsatthet för angrepp och hot egentligen är. Hur många församlingar har utsatts för angrepp? Hur många angreps förra året, år 2017? Vilka typer av angrepp rör det sig om? Är vissa församlingar mer utsatta än andra? *För det andra* ville vi veta i vilken utsträckning muslimska församlingar hotades. Hur många församlingar har mottagit olika former av hot? Vad handlade hoten om? *För det tredje* ville vi veta i vad mån muslimska församlingar polisanmälde angrepp och hot. Hur många församlingar

har polisanmält ett angrepp eller ett hot? Hur många polisanmälde en sådan händelse år 2017? Hur upplevdes kontakten med polisen vid anmälan och under utredningens gång? *För det fjärde* ville vi veta om de muslimska församlingarna upplevde att det fanns en hotbild mot dem, deras medlemmar och besökare. Hur många församlingar upplever att det finns en sådan hotbild? Upplever de i sådana fall att hotet är riktat mot just deras församling eller är det mer generellt? Tänker man att hotet i föreliggande fall kommer från aktörer i lokalsamhället eller kommer det utifrån? Uppfattar man att det finns en oro för antimuslimskt våld bland församlingsmedlemmarna? *För det femte* ville vi veta hur församlingarnas försäkringssituation såg ut. Hur många församlingar har en försäkring för sina lokaler? Hur många församlingar har vilka slags problem att teckna en försäkring? *För det sjätte* ville vi veta i vad mån församlingarna var nöjda med de lokaler de hade tillgång till. Hur många församlingar har problem med trängsel och sanitet? *För det sjunde* ville vi veta hur församlingarnas brandskyddsberedskap ser ut. Hur många församlingar har vilken typ av brandskydd? Hur ser det ut med nödutgångar i församlingslokalerna och i kvinnornas och männens böneområden? I vad mån är brandskydd och nödutgångar anpassade efter människors funktionsvariationer? *För det åttonde* ville vi veta i vad mån landets muslimska församlingar ser sig som en del av det vidare samhället. Hur många församlingar uppger sig ha vilken typ av samverkan med vilka aktörer i civilsamhället? Vilka relationer anser man sig ha till grannar, andra religiösa församlingar, skolor, kommun, polis och media i närområdet? Slutligen, *för det nionde*, ville vi skapa en grund för jämförelser över tid. Hur bygger vi studien så att den kan upprepas under kommande år? Hur kan man i görligaste mån jämföra resultaten i föreliggande studie med tidigare undersökningar av samma problemområde?

Tidigare studier

Det finns en växande litteratur om antimuslimsk rasism (islamofobi [8]) i Sverige, inklusive studier av muslimers utsatthet för diskriminering och hatbrott. [9] Tidigare forskning som inkluderat data om moskéers och muslimska församlingslokalers utsatthet för hot om våld och våld inkluderar Göran Larssons undersökning av angrepp mot moskéer efter 11 september (2003), hans *Muslimerna kommer! Tankar om islamofobi* (2006) och ”Islamophobia in Sweden: Muslim Advocacy and Hate-Crime Statistics” (2016); Klas Borells kunskapsöversikt *Islamofobiska fördomar och hatbrott* (2012); samt Mattias Gardells monografi *Islamofobi* (2010) och hans studie av antimuslimska hatbrott ”Whats Love Got To Do With It? Ultranationalism, Islamophobia and Hate Crime” (2015).[10] Muslimers utsatthet har också redovisats i alternativrapporter skrivna av Nätverket svenska muslimer i samarbete i samband den Sverigegranskning som gjordes av FN:s konvention om avskaffande av rasdiskriminering (CERD) 2013 och 2018.[11]

Det finns två tidigare kartläggningar av muslimska församlingars utsatthet som liksom denna studie utgår från enkäter riktade till de svenska muslimska föreningar som administrerar bönelokaler. Dessa studiers resultat öppnar för jämförelser med föreliggande undersökning. De två studierna är Klas Borells och Arne Gerdners *Motstånd och stöd: En studie av svenska muslimska församlingar* från 2010 och Ruweida Ahmeds *Säkerhet och krisberedskap i Sveriges moskéer* från 2014.[12] Borells och Gerdners studie syftade till att ”ge en riksrepresentativ bild av hur representanter för muslimska församlingar uppfattar den lokala omgivningens reaktioner mot sina verksamheter” genom en enkätundersökning riktad till 147 aktiva muslimska församlingar som identifierats med hjälp av SST. Urval av respondenter och antal svarande är jämförbara med denna studie, men frågor och syftesformulering skiljer sig. Till viss del är dock resultaten av Borells och Gerdners studie jämförbara med resultaten av denna studie, vilket kommer att behandlas i de sektioner där viss jämförelse låter sig göras. Ahmeds undersökning syftade till att ge en ”statistiskt representativ bild av hur krisberedskap

och säkerhet ser ut i moskéer och för moskébesökare" för att i "förlängningen kunna åtgärda [de] brister" som studien identifierat. Ahmeds undersökning gjordes på uppdrag av Islamiska samarbetsrådet och med stöd av SST och sändes till 147 aktiva muslimska församlingar som identifierades med hjälp av ISR och SST. Urval av respondenter och antal svarande är jämförbara med denna studie, men även här skiljer sig syftet och frågeformulering från föreliggande undersökning. Resultaten av Ahmeds studie är till vissa delar jämförbara med resultaten av denna undersökning, i synnerhet vad gäller brandsäkerhet och nödutgångar, vilket kommer att diskuteras i de avsnitt där jämförelser låter sig göras.

Metod

Webbenkäten *Moskéers och islamiska föreningars utsatthet och säkerhet* riktade sig till muslimska församlingar i Sverige med valda styrelser, medlemsförteckningar och egna lokaler där fredagsbön regelbundet genomfördes. Församlingarna identifierades med hjälp av Islamiska samarbetsrådet (ISR) och Myndigheten för stöd till trossamfund (SST). Den övervägande delen (95%) var församlingar som ingick i någon av de sju riksorganisationer som ingår i ISR: Bosniakiska islamiska förbundet (BIS), Förenade islamiska föreningar i Sverige (FIFS), Islamiska fatwabyrån i Sverige (IFBS), Islamiska kulturcenterunionen i Sverige (IKUS), Islamiska shia-samfunden i Sverige (ISS), Svenska islamiska församlingarna (SIF) och Sveriges muslimska förbund (SMF). Fem procent tillhörde enligt egen uppgift ingen av dessa riksorganisationer.

Sedan församlingar som avsomnat eller saknade aktuella kontaktadresser tagits bort återstod 173 aktiva muslimska församlingar till vilka enkäten sändes med individuella lösenord i mars 2018. Under den tid då enkäten var öppen sändes tio påminnelser per epost. Då enkäten stängde i maj 2018 hade 106 församlingar svarat på enkäten i sin helhet. 10 församlingar hade påbörjat enkäten, men inte avslutat den och 6 församlingar svarade att undersökningen inte gällde dem, då de inte hade en bönelokal. Räknar man bort den sistnämnda kategorin har 106 av 167 tillfrågade svarat på enkäten, vilket innebär en svarsfrekvens om knappt 64 procent. Svarsfrekvensen var lägre än för de två jämförbara studierna (71% i Borell & Gerdners studie år 2010; 75% i Ahmeds studie år 2014). Räknat i antal svarande baseras undersökningen på ungefär lika många muslimska församlingar som den som genomfördes 2010 av Klas Borell och Arne Gerdner (105 svarande) och den som genomfördes av Ruweida Ahmed år 2014 (110 svarande).

Analyseras bortfallet kan man konstatera att ingen av de sex församlingar som är organiserade i Islamiska fatwabyrån i Sverige (IFBS) svarade på enkäten, vilket kan sammanhänga med att IFBS gick med i Islamiska samarbetsrådet först år 2017 och därmed har kortare erfarenhet av samarbete med rådet och de sunnitiska och shiitiska samfund det bärs upp av. Detta bortfall påverkar inte möjligheten att jämföra resultaten med tidigare studier då Islamiska fatwabyråns medlemsförsamlingar inte ingick i underlaget för Borell & Gerdners och Ahmeds undersökningar. De församlingar som ingår i Svenska islamiska församlingarna (SIF) föll med ett undantag bort då SIF aldrig inkom med uppdaterad information om medlemsförsamlingarnas kontaktpersoner och e-postadresser. Undantaget är en SIF-anknuten muslimsk församling som själv tog kontakt och bad att få medverka i studien. Att SIF:s medlemsförsamlingar i stort bortföll är olyckligt då vi vet att ett antal av dessa församlingars moskéer varit särskilt utsatta för hot och fysiska angrepp, inklusive anlagda bränder.

Det bör inskjutas att det finns muslimska organisationer som idag inte är med i någon av det Islamiska samarbetsrådets riksorganisationer. Det rör sig framför allt om mindre, lokala föreningar, men också ett par större och mer välkända församlingar, såsom det Islamiska sunnicentret som driver Bellevuemoskén i Gamlestaden i Göteborg, Islamic Center som driver den ändamålsbyggda moskén på Jägersrovägen i Malmö och den nybyggda Umm al-Muminin Khadijah-moskén i Malmö, som invigdes 2017. I föreliggande studie ingår inte heller Sveriges Ahmadiyyaförsamlingar, som driver den ändamålsbyggda Nasirmoskén i Högsbohöjd, Göteborg och Mahmoodmoskén i Malmö, som invigdes 2016. Ett antal av dessa församlingar har varit utsatta för upprepade angrepp. Nasirmoskén har fått sina fönster krossade, Ahmadiyyaförsamlingens tidigare moské i Malmö har utsatts för brandattentat och Islamic Center i Malmö har utsatts för tre mordbränder och (minst) ett mordförsök, då den rasistiske seriemördaren Peter Mangs försökte döda en för honom okänd muslim genom att skjuta genom ett fönster.[13] Att dessa muslimska församlingar inte är inkluderade i underlaget för denna studie medför att antalet angrepp som genomförts mot muslimska bönelokaler i Sverige är något fler än de som framkom genom enkäten och redovisas här.

Fem av ISR:s sju riksorganisationers medlemsförsamlingar uppvisade hög svarsfrekvens. Analyseras de 106 församlingar som medverkade i rapporten fördelar sig de svarande jämnt över de muslimska församlingar som finns i landet, utgående från den geografiska ”karta över det muslimska Sverige” som tagits fram av Göran Larsson.[14] Respondenterna tillhörde muslimska församlingar utspridda från Malmö i söder till Kiruna i norr, inalles 72 olika orter, med en eller flera församlingar. Det finns inga påtagliga skillnader i svarsbenägenhet beroende på om församlingen ligger i storstad, förort, mindre stad eller landsbygd, hur stor församlingen är, hur länge den funnits eller om den tillhör en viss sunnitisk eller shiitisk traditionsgemenskap. Det finns heller ingen påtaglig skillnad i svarsbenägenhet utifrån kriterier som församlingsorternas socioekonomiska förhållanden eller andel invånare med migrantbakgrund. Drygt hälften av de som svarade på enkäten var ordförande i sin församling, en knapp tredjedel var styrelsemedlem, knappt var tionde var imam, tre procent var föreståndare och två procent uppgav att de hade ”annat” uppdrag i församlingen, ”varit med länge” (fig. 1). Respondenternas inblick i de sakförhållanden undersökningen frågade efter torde därmed generellt sett vara tillfredsställande.

Jag som besvarar denna undersökning har följande roll:	Procent
Imam	9%
Föreståndare	3%
Ordförande	55%
Styrelsemedlem	31%
Om annat, specificera	2%

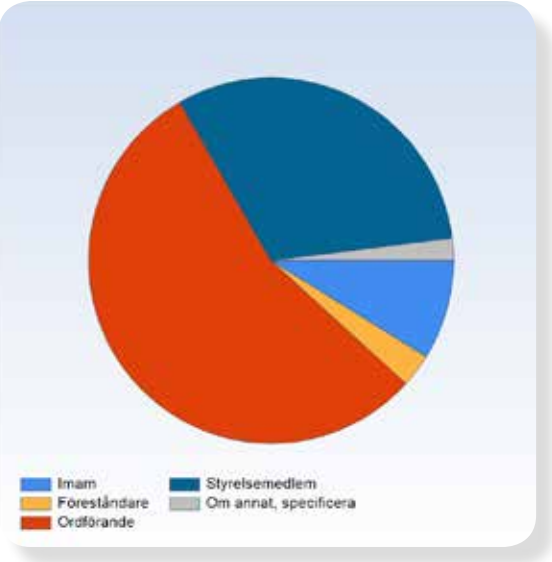

Fig 1. Den roll de som svarade på enkäten har i sin församling Källa: *Moskéers och islamiska föreningars utsatthet och säkerhet* 2018 (n=102).

En samlad bedömning av bortfall och medverkande respondenter visar på en jämnt fördelad och bred uppslutning där muslimska församlingar av olika traditioner har deltagit i studien. Studiens resultat kan därför beskrivas som tillförlitliga.

Webbenkätens frågor designades i samråd med avnämare i det muslimska civilsamhället och testades i en pilot bestående av sex representanter från ISR, Förenade islamiska föreningar i Sverige, Bosniakiska islamiska samfundet, Islamiska shiasamfunden i Sverige och SST. Enkäten reviderades efter de synpunkter som framfördes av testpanelen, varefter den slutgiltiga utformningen fastställdes. Webbenkäten var relativt omfattande. Den bestod av 73 frågor, inklusive följdfrågor, fördelade på 12 sidor. Frågorna var inte obligatoriska. Det är bättre att en fråga går att hoppa över än att tvinga fram ett svar för att respondenterna skall kunna komma vidare. I de fall där en viss fråga fått ett stort internt bortfall (väsentligt färre svar) och detta inverkar på analysen kommer detta att uppmärksammas då svaren redovisas. Då följdfrågorna var beroende av om respondenterna svarat ja eller nej på en viss fråga, exempelvis om ett hot anmälts till polisen, innebär det att antalet frågor varje respondent hade att besvara var mindre än det totala antalet frågor.

Undersökningen var tematiskt uppdelad på fem områden: 1) Bakgrundsförhållanden, 2) Utsatthet för hot och skadegörelse, 3) Oro, konsekvenser och andras utsatthet 4) Försäkringsfrågor, krisberedskap och säkerhetsrutiner, samt 5) Samverkan med det omgivande samhället. Frågorna vad gäller utsatthet för hot och angrepp, samt oro och andras utsatthet var till viss del uppbyggda på den modell som används av Brottsförebyggande rådet i den Nationella trygghetsundersökningen (NTU), medan frågorna om krisberedskap och säkerhetsrutiner utgick ifrån den undersökning som utfördes av Ahmed 2014. Frågorna i sektionen som rör erfarenhet av fysiska angrepp och hot mot församlingarna är således varken identiska med de som ställdes av Borell och Gerdner 2010 eller av Ahmed 2014. Det innebär är resultaten för den sektionen inte är helt jämförbara med tidigare studier, vilket kommer att diskuteras då resultaten redovisas. Denna nackdel uppvägs av att frågorna är mer precisa och omfattar spörsmål om församlingarna utsatts för specifika typer av angrepp och skadegörelse någon gång, samt under kalenderår 2017; huruvida församlingarna och församlingsmedlemmar mottagit specifika former av hot någon gång, samt under kalenderår 2017, samt i vad mån incidenter polisanmälts, med tillhörande följdfrågor. Därmed finns en god grund för att upprepa undersökningen kommande år. Frågorna om krisberedskap och säkerhetsrutiner, inklusive brandskydd och nödutgångar, är i stort likalydande med 2014 års undersökning, vilket medför god jämförbarhet och därmed möjlighet att möta utvecklingen på området över tid.

Bakgrundsförhållanden

Hur ser en moské ut? Ordet moské väcker sannolikt associationer till storslagna byggnader med minareter, välvda tak, keramik, kalligrafi och vackra ornament. Har vi inte sett dem själva har vi sett dem via media och film: Den blå moskén (Sultanahmet Camii) i Istanbul, Masjid al-Haram i Mecka, Hassan II moskén i Casablanca, Nasir ol Molk i Shiraz, Klippmoskén i Jerusalem. I Sverige finns det få ändamålsbyggda moskéer (Botkyrka, Göteborg [2], Malmö [3], Trollhättan, Uppsala). Övriga församlingar som har tillgång till fristående byggnader har hyrt eller övertagit en byggnad som tidigare var elverk, frikyrka, flerbostadshus, industri- eller lagerlokal, vilka sedan byggts om till en moské.

Bland de muslimska församlingar som svarade på enkäten har nära 30 procent tillgång till en fristående lokal och 18 procent har tillgång till en större samlingslokal i ett industri- eller bostadsområde (fig 2). Majoriteten muslimska församlingar huserar emellertid i relativt små lokaler om 1–2

rum (32%) eller 3–4 rum (31%), företrädelsevis beskrivna som lägenhet/kontorslokaler (26%) eller källarlokaler (24%).[15] Nära hälften av församlingarna (drygt 48%) uppger problem med trängsel i lokalen, i synnerhet under fredagsbön, ramadan och eid, vilket vi kommer att återkomma till.

Hur skulle man bäst beskriva lokalen moskén ligger i?	Procent
Fristående byggnad	30%
Större samlingslokal i industriområde/kontorshus /hyreshus	18%
Lägenhet/kontorslokal	26%
Källarlokal	24%
Om annat, specificera	2%

Fig 2. Typ av lokal församlingen förfogar över.
Källa: *Moskéers och islamiska föreningars utsatthet och säkerhet* 2018 (n=101)

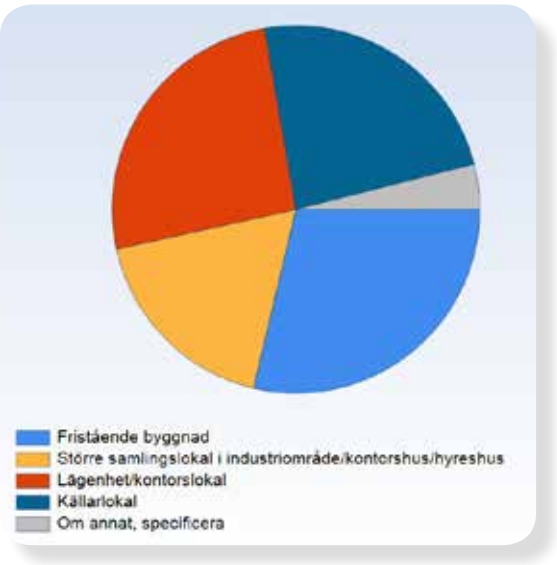

En majoritet av församlingarna uppgav att det varit ”svårt” (26%) eller ”mycket svårt” (27%) att finna den lokal de nu har. De flesta muslimska församlingar har begränsade ekonomiska tillgångar, saknar fastanställd personal och drivs av frivilliga på ideell basis. Församlingarnas blygsamma finansiella förutsättningar avspeglar sig i att drygt 83 procent hyr sin lokal medan endast 16 procent äger lokalen eller fastigheten (fig 3).

Andel församlingar som äger eller hyr sin lokal

Fig 3. Andel (procent) av muslimska församlingar som äger respektive hyr sin bönelokal. Källa: *Moskéers och islamiska föreningars utsatthet och säkerhet 2018* (n=101).

Att hyra sin lokal kan medföra ett utsatt läge. Ett antal församlingar anger att hyresvärden utsatts för påtryckningar att säga upp kontraktet, andra att de undvikit att rapportera utsatthet för hot och angrepp för att inte oroa hyresvärd och förvaltare. En rapporterar att hyresvärden sagt upp kontraktet för att det blev ”obekvämt” att hyra ut till en muslimsk församling. En annan kommenterar hur svårt det är att finna en för verksamheten mer lämplig lokal. ”Det är klart att det många som vill släppa källarlokalerna och antingen bygga eget eller köpa någon byggnad för att kunna vara självständig i detta demokratiska samhälle. Men de välkomnas tyvärr mindre och mindre. Som moské/förening får man oftast problem i den kommun man befinner sig”. Ytterligare en respondent berättade att de sökt efter en större lokal, helst i en fristående fastighet, som ersättning till den källarlokal de nu hyr, men att det är svårt att finna en. De har nu börjat få problem med hyresvärden. De hade redan fått två varningar i samband med ramadan år 2017, eftersom ramadanbönen börjar sent på natten då ramadan infaller under det ljusa sommarhalvåret. De var särskilt bekymrade just då enkäten besvarades, då ramadan 2018 stod inför dörren och firades i maj/juni. Tänk om de får fler varningar och tvingas flytta ut? De organiserade ett ”öppet hus” för att tala med saken om grannarna, men ingen kom. ”Vi blev jättebesvikna. Nu vet vi att vi inte är välkomna här”.

Drygt 60 procent av de muslimska församlingar som deltog i enkäten har sin hemvist i en storstad (30%) eller förort (32%). Till förorter räknas inte endast avgränsade områden i utkanten till någon av Sveriges fyra största städer, Stockholm, Göteborg, Malmö och Uppsala, utan också förorter till mellanstora och mindre städer, som Helsingborg, Kalmar, Linköping, Norrköping, Trollhättan, Växjö, Örebro et cetera. Knappt 37 procent församlingarna finns i mindre tätorter och 2 procent ligger på landsbygden (fig 4).

Hur skulle man bäst beskriva det område moskén/lokalen ligger i?	Procent
Storstad	30%
Förort	32%
Mindre stad	36%
Landsbygd	2%

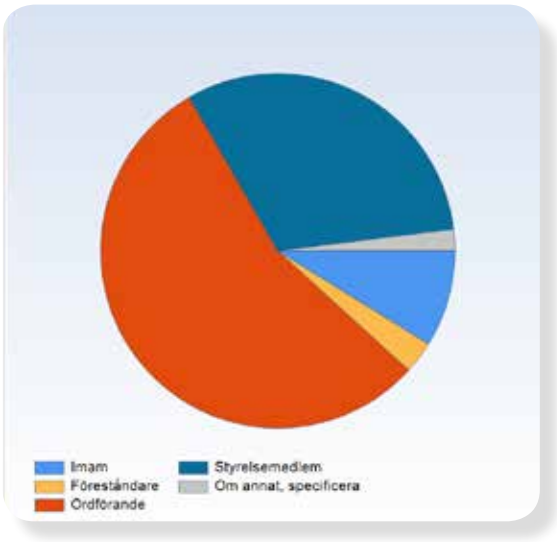

Fig 4. Områden där de muslimska församlingarna ligger. Källa: *Moskéers och islamiska föreningars utsatthet och säkerhet* 2018 (n = 101)

Muslimska församlingars erfarenhet av olika slags angrepp

Hur utsatta är muslimska församlingar för angrepp? Vilka typer av angrepp rör det sig om? För att få svar på dessa frågor ställdes först frågan ”Har er moské/föreningslokal någon gång blivit utsatt för något av följande?”, med svarsalternativen ”Klotter/graffiti”, ”Stenkastning”, ”Sönderslagen fönsterruta”, ”Sönderslagen dörr”, ”Förstört lås”, ”Skändning, exempelvis genom att någon placerat en gris eller grisdelar i eller nära moskén”, ”Försök att anlägga brand”, ”Anlagd brand”, ”Annan skadegörelse på fastigheten”. Fler än ett svar kunde markeras, vilket betyder att samma församling exempelvis kan ha angett att de utsatts för stenkastning, skändning och anlagd brand. Respondenterna gavs möjlighet att i fritext förklara vad ”annan skadegörelse” inneburit, liksom att ange att inget hade hänt. Därefter ställdes samma fråga med likalydande svarsalternativ, men med tidsbestämningen ”under 2017” istället för ”någon gång”.

Har er moské/föreningslokal <u>någon gång</u> blivit utsatt för något av följande? Om du inte hittar ett exakt alternativ för en situation, markera det alternativ som bäst beskriver situationen. *Flera alternativ kan markeras.*	Procent
Klotter/graffiti	31%
Stenkastning	19%
Sönderslagen fönsterruta	28%
Sönderslagen dörr	18%
Förstört lås	21%
Skändning, exempelvis genom att någon placerat en gris eller grisdelar i eller nära moskén	18%
Försök att anlägga brand	12%
Anlagd brand	6%
Annan skadegörelse på fastigheten	28%

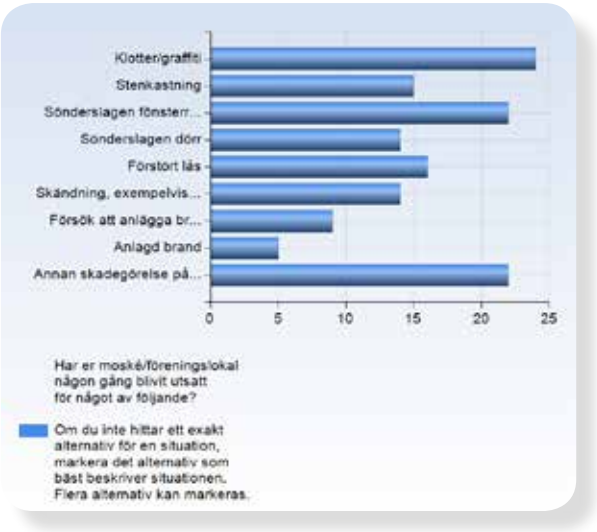

Fig 5. Muslimska församlingslokalers utsatthet för angrepp. Svaren redovisas i procent i tabell till vänster och i antal i diagram till höger. Källa: *Moskéers och islamiska föreningars utsatthet och säkerhet 2018* (n = 97).

Den vanligaste formen av angrepp mot moskéer och muslimska församlingslokaler var klotter/graffiti - som då Södermalmsmoskén sprayades med hakkors eller då någon ristade in ”vit makt” på moskén i Flen - vilket drabbat knappt 31 procent av respondenternas lokaler. Drygt 22 procent hade fått en fönsterruta sönderslagen, cirka 20 procent hade utsatts för stenkastning eller fått låset förstört. Knappt 18 procent hade skändats genom att en gris eller grisdelar placerats i eller vid moskén och lika många hade utsatts för anlagd brand eller försök till anlagd brand (se fig 5).

Drygt 28 procent hade utsatts för ”annan skadegörelse”. Kategorin inkluderar händelser som inbrott där någon eller några tagit sig in och förstört lokalens inredning, inbrott där någon eller några tagit sig in och vält bokhyllor, kastat runt koraner och avslutat med att spika upp ett grishuvud på dörren; intrång där någon eller några sprutat ned lokalen med brandsläckare; incidenter där någon bränt upp bilar utanför moskén; kastat ägg på moskén; kletat ned dörrar och brevlådor med hundavföring; bränt upp koraner; slagit sönder brevlådor, staket och dörrar.

Vissa moskéer är särskilt utsatta för angrepp. På följdfrågan hur många angrepp det handlar om svarade mer än var fjärde moské att de utsatts för olika former av attacker mer än tio gånger.

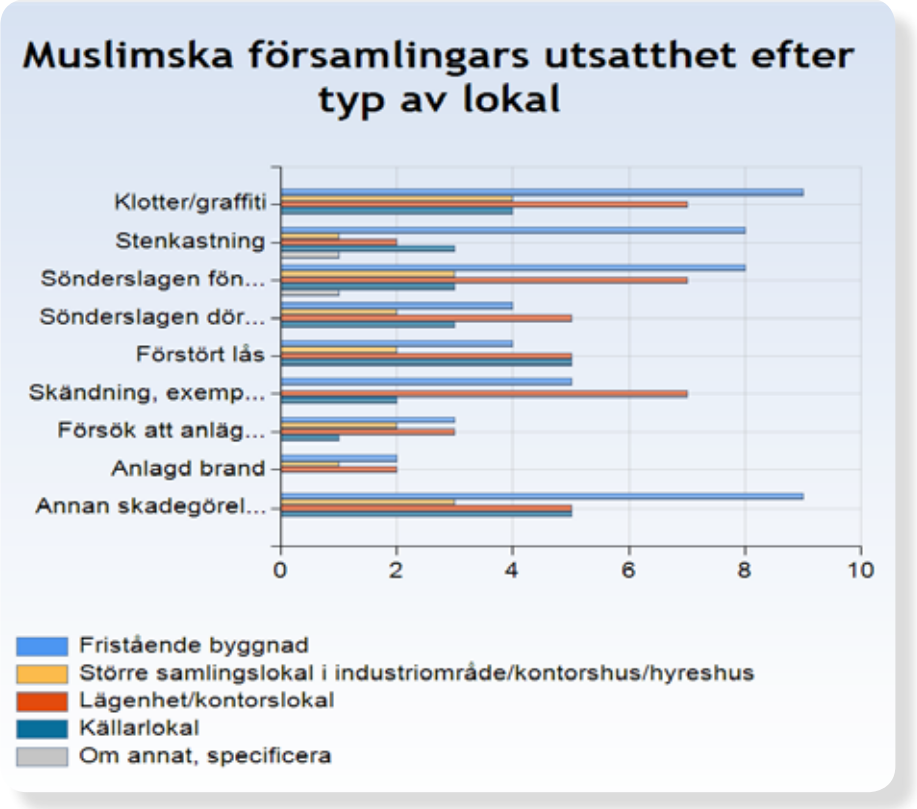

Fig 6. Muslimska församlingars utsatthet efter typ av lokal. Räknat i antal angrepp. Källa: *Moskéers och islamiska föreningars utsatthet och säkerhet 2018* (n=97).

Bryter man ned statistiken efter typ av lokal (fig 6) visar undersökningen att muslimska församlingar som har tillgång till fristående lokaler är mer brottsutsatta än övriga. Församlingar inrymda i en större samlingslokal i ett industri- eller bostadsområde är något mindre utsatta, och utgör den enda typ av bönelokal som inte skändats genom att en eller flera antimuslimska gärningsmän placerat ut en gris eller grisdelar i eller vid lokalen.

Drygt 18 procent av de muslimska församlingar som svarat rapporterar att de aldrig angripits, ”ingenting har någonsin hänt”. En rapporterar att ”inget av detta hänt”, men vi ”fick brev med avföring”. Andra säger de ”inte blivit utsatta” ”på något sätt”, eller ”överhuvudtaget”. ”Vi får tacka Gud att vi aldrig bar blivit utsatta för någon skadegörelse”, skriver en respondent. ”Det är på grund av att den ligger i en ort där människor med utländsk bakgrund bor”. Andra respondenter berättar att de undgått attacker för att de inte satt upp skyltar som anger att det är en bönelokal eller på andra sätt annonserat sin existens.

Bryter man ned statistiken efter om församlingen ligger i ”storstad”, ”förort”, ”mindre stad” eller ”landsbygd” tycks det inte föreligga någon större skillnad mellan vilken slags ort som moskén är belägen i och dess relativa utsatthet för angrepp, i synnerhet inte om man tar hänsyn till hur många människor som bor på orten. Jag avstår från en mer specificerad redovisning av de resultaten för att undvika att muslimska församlingar på mindre orter och på landsbygden skall gå att identifiera.

Räknar vi samman alla former av angrepp som vid någon tidpunkt riktats mot moskéer och muslimska församlingslokaler (klotter/graffiti, stenkastning, sönderslaget fönster, förstört lås, skändning,

försök att anlägga brand, anlagd brand och annan skadegörelse) visar resultatet att 59 procent av landets muslimska församlingar utsatts för minst ett angrepp. 19 procent uppger att de inte har blivit utsatta för angrepp, medan 22 procent av uppgiftslämnarna säger sig inte veta (se fig 7). Att nära sex av tio muslimska församlingar minst en gång utsatts för angrepp kan betraktas som ett uppseendeväckande stort antal.

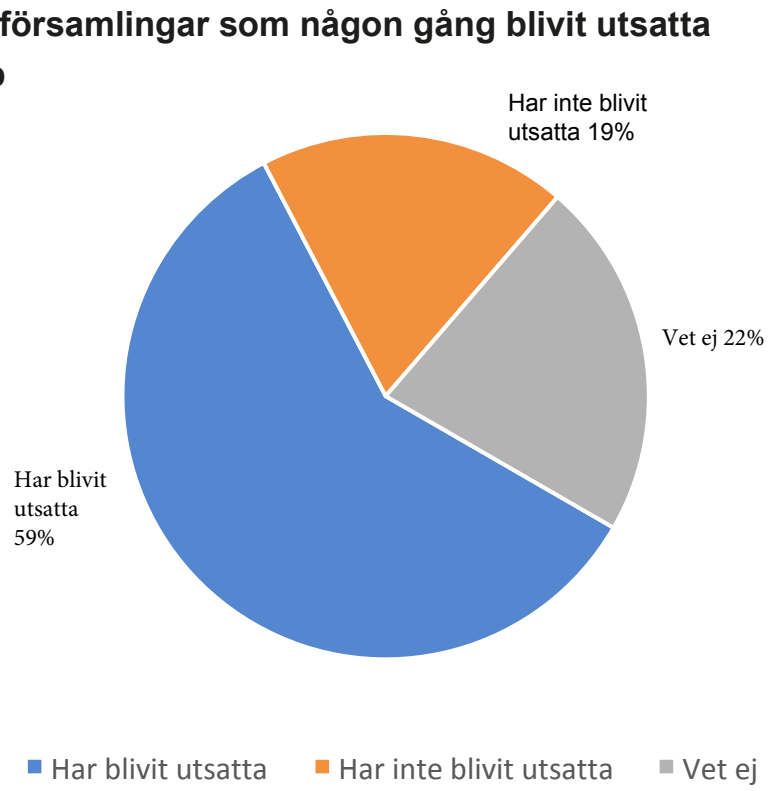

Fig 7. Andel (procent) av muslimska församlingar som någon gång utsatts för minst ett angrepp. Källa: *Moskéers och islamiska föreningars utsatthet och säkerhet 2018* (n=97)

Resultaten är inte helt jämförbara med studierna från år 2010 och 2014. Urval och antal svarande i de två tidigare undersökningarna är likvärdiga med denna studie, men frågorna hade utformats på skilda sätt. I Borell och Gerdners enkät från 2010 framkom att 26 procent av uppgiftslämnarna rapporterat att deras lokaler ”vid någon tidpunkt” utsatts för ”skadegörelse”, eller ”vandalisering”. Till detta kommer att 23 procent av församlingsmedlemmarna utsatts för ”hot”. Då Borell och Gerdner räknade samman ”alla kriminella former” - ”våld, hot, vandalisering, inbrott etcetera” - fann de att ”40 procent av församlingarna drabbats” av någon form av angrepp vid någon tidpunkt. I den enkät som ligger till grund för 2018 års undersökning särskildes fysiska angrepp mot församlingslokaler från olika typer av hot som riktats mot församlingarna, liksom från hot om våld eller våld riktad mot församlingsmedlemmar och moskébesökare. Tar vi fasta på de 26 procent som i Borell och Gerdners studie uppger att deras lokaler utsatts för vandalism och skadegörelse kan detta resultat jämföras med de 59 procent församlingsrepresentanter som år 2018 rapporterar att deras lokaler utsatts för någon form av angrepp vid någon tidpunkt. Jämförelsen visar att de antimuslimska angreppen tycks ha ökat kraftigt under 2010-talet.

Observationen stöds av resultaten av Ahmeds studie från 2014, även om resultaten inte är helt jämförbara. Medan urval och antal svarande är likvärdiga med denna undersökning, skiljer sig sättet

att fråga. Av Ahmeds studie framgick att nära 41 procent av respondenterna svarat ”ja” på frågan om ”moskén drabbats av skadegörelse”, medan knappt 51 procent svarat ”nej”. På följdfrågan om moskén utsatts för skadegörelse i form av klotter, sönderslaget fönster eller sönderslagen dörr hade emellertid sammanlagt nära 66 procent svarat ja på någon av dessa slags skadegörelser. Svaren är således något motstridiga, vilket möjligen kan bero på hur respondenterna förstått begreppet ”skadegörelse”. Tar vi fasta på den lägre siffran i syfte att inte överdriva nivån av utsatthet visar Ahmeds studie att 41 procent av de muslimska församlingarna utsatts för någon form av fysiskt angrepp.

Jämför vi de tre undersökningarnas resultat finner vi att antalet muslimska församlingar som minst en gång utsatts för någon form av fysiskt angrepp ökat från 29 procent år 2010 till 41 procent år 2014 och 59 procent år 2018 (fig 8).

Procent av Sveriges muslimska församlingar som minst en gång utsatts för fysiskt angrepp

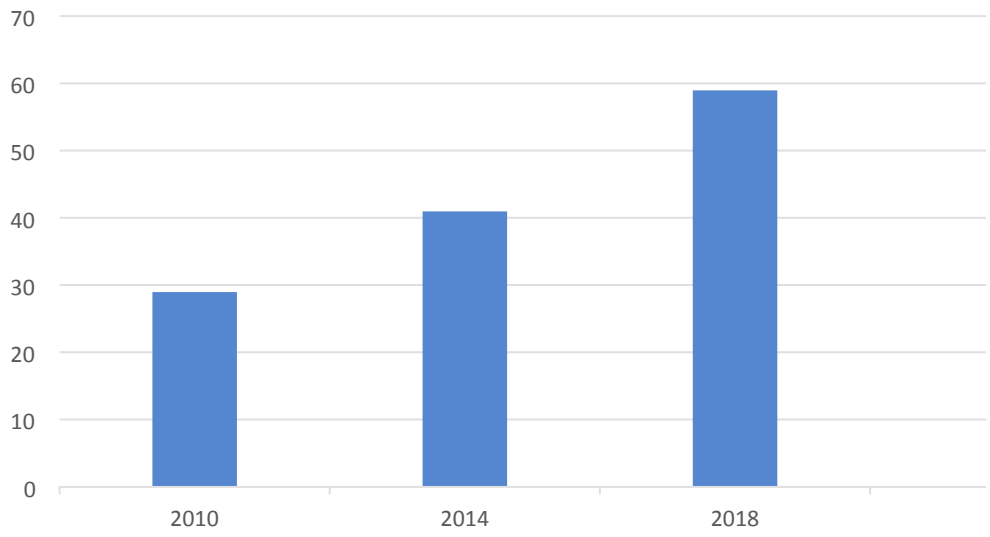

Fig 8. Andel (procent) muslimska församlingslokaler som någon gång utsatts för minst ett angrepp. Källa: Borell, K & A Gerdner (2010) *Motstånd och stöd: En studie av svenska muslimska församlingar*; Ahmed, R (2014). *Säkerhet och krisberedskap i Sveriges moskéer*, Stockholm: Islamiska samarbetsrådet; Gardell, M (2018) *Moskéers och islamiska föreningars utsatthet och säkerhet* 2018.

Hur många moskéer och muslimska församlingar utsattes för olika former av angrepp mot deras församlingslokaler under år 2017? På denna fråga var svarsfrekvensen 82 procent. Vad exakt det interna bortfallet kan bero på går inte att slå fast. En tänkbar förklaring är att respondentens församling inte utsatts för något angrepp 2017 varför den som besvarade enkäten hoppade över frågan. En annan möjlig förklaring är att den som besvarade enkäten ansåg att frågan inkluderats i den föregående frågan om församlingen utsatts för ett angrepp ”någon gång” och därmed tyckte att den redan hade besvarats.

Av de som svarat på frågan angav nära 45 % att de minst en gång blivit utsatta för någon form av fysiskt angrepp år 2017 (fig 9). Procentuellt sett var anlagd brand en attentatsform som ökat. Nära 10 procent av de församlingsrepresentanter som svarat på frågan uppgav att deras församlingslokaler hade utsatts för anlagd brand under år 2017. Bland de som angett att lokalerna utsatts för ”annan skadegörelse” återkommer händelser som koranbränning; koranskändning; att de fått brevlådan sönderslagen; att bilar parkerade utanför moskén hade utsatts för brand; att lokalen utsatts för ägg-kastning; att församlingen mottagit en strid ström av hat- och hot; fått staketen förstörda; och utsatts för vandalism under inbrott (fig 10).

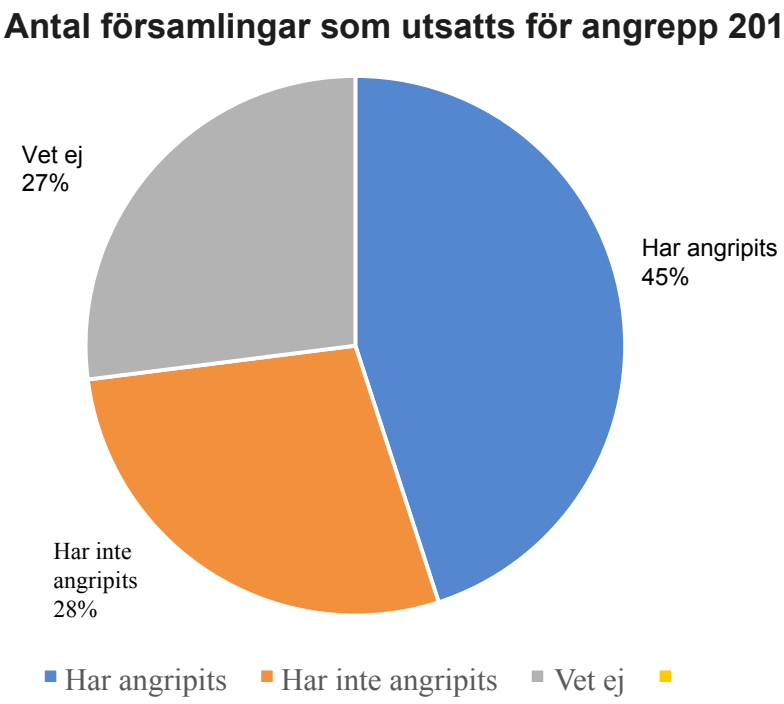

Fig 9. Antal församlingar som uppger att de utsatts för angrepp år 2017. Källa: *Moskéers och islamiska föreningars utsatthet och säkerhet 2018* (n = 87)

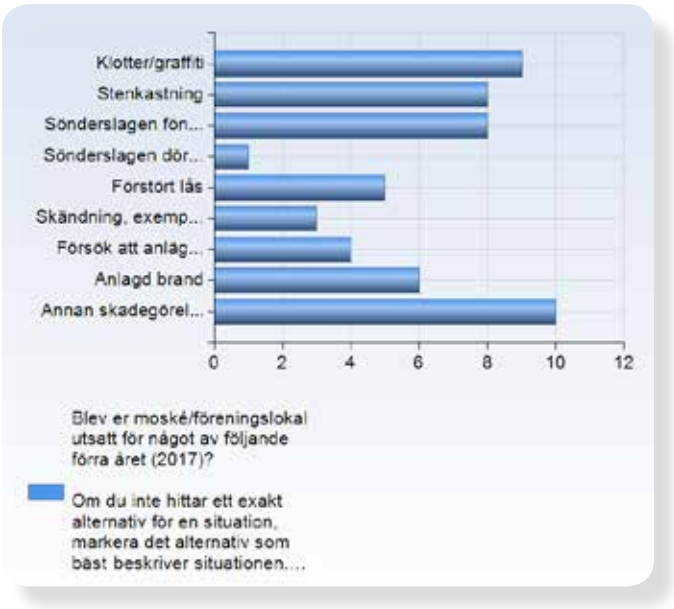

Fig 10. Antal fysiska angrepp mot muslimska församlingslokaler 2017 efter typ av angrepp. Källa: *Moskéers och islamiska föreningars utsatthet och säkerhet 2018* (n = 87).

På följdfrågan hur många angrepp det rörde sig om år 2017 uppgav svarande för var fjärde församling att de hade blivit utsatt mellan 3 och 5 gånger. Var tionde svarande angav att de utsatts mellan 6 och 10 gånger år 2017 och 15 procent uppgav att deras församlingslokal hade utsatts för mer än 10 incidenter under år 2017.

Erfarenhet av polisanmälningar efter angrepp

Nästan var fjärde (23%) respondent som utsatts för ett angrepp år 2017 valde att hoppa över följdfrågan om de anmält händelsen polisen. Varför går inte att slå fast. En tänkbar förklaring är att de som hoppat över frågan var införstådda med att det var socialt önskvärt att polisanmäla ett angrepp mot församlingslokalen, men antagligen inte gjort det. Hellre än öppet redovisa sin underlåtenhet att polisanmäla, eller att ljuga och säga att de visst polisanmält, väljer de kanske att inte svara på frågan alls. Troligen är antalet som polisanmäler ett angrepp färre än vad som framgår av undersökningen.

Av de som svarat på följdfrågan anger 50 procent av församlingarna att de har anmält händelsen till polisen, 40 procent svarar att de inte gjort det och 10 procent att de inte vet om anmälan gjorts (fig 11).

Andel angripna församlingar som polisanmält någon form av angrepp mot församlingslokalen

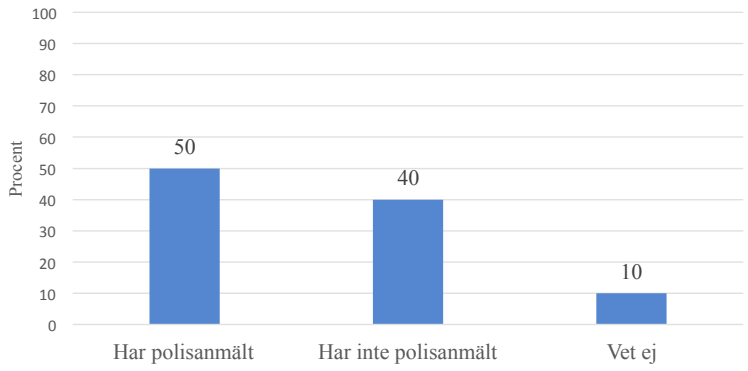

Fig. 11. Andel (procent) som polisanmält ett angrepp mot församlingslokalen till polisen. Källa: *Moskéers och islamiska föreningars utsatthet och säkerhet 2018* (n = 30).

De respondenter som fick följdfrågan varför de inte polisanmält ett angrepp mot deras församlingslokaler kunde fylla i mer än ett svar. Enligt 75 procent ”skulle [det] inte tjäna något till”. Hälften av respondenterna uppgav att de undvikit polisanmälan för att inte ”oroa grannarna” (25%) eller för att de inte ville ”oroa eller skrämma våra medlemmar/moskébesökare” (25%). 16 procent förklarar att ”polisen tar oss inte på allvar”. Av de som polisanmält en händelse angav 40 procent att de var ”ganska nöjda” eller ”mycket nöjda” med polisen som mottog anmälan, medan lika många uppgav sig vara ”varken nöjd eller missnöjd”. Var femte respondent var ”ganska missnöjd” eller ”mycket missnöjd” med hur polisen tog emot anmälan (fig 12).

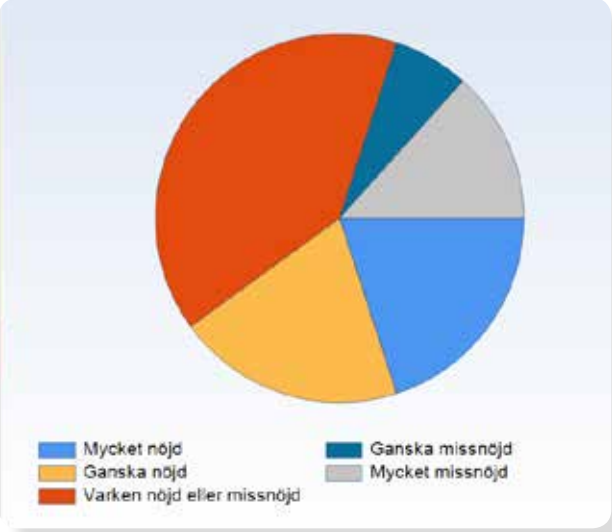

Andel svarande som var nöjda eller missnöjda med hur polisen tog emot anmälan

Fig 12. Andel (procent) av respondenterna som var nöjda eller missnöjda med hur polisen mottog anmälan. Källa: *Moskéers och islamiska föreningars utsatthet och säkerhet 2018* (n = 30). Kommentar: Frågan löd ”Om polisanmälan gjorts: Hur nöjd eller missnöjd är du med polisen som tog emot anmälan och hur polisen sedan skötte utredningen? Markera det alternativ som bäst beskriver hur du upplevde situationen”.

Antalet respondenter som därefter var ”mycket nöjd” eller ”ganska nöjd” med den påföljande polisutredningen sjönk något, till cirka 21 respektive 14 procent, liksom det procentantal som varken var nöjd eller missnöjd (36%). Antalet procent som var ”ganska” eller ”mycket” missnöjda ökade däremot till nära 29 procent. Det ökade missnöjet med polisens insats kan tänkas sammanhänga med att nära 43 procent av de tillfrågade på frågan vad som hände efter polisanmälan svarade att ”polisen lade ner utredningen utan ha gjort något”.

Erfarenheter av hot

På frågan om församlingen/moskén ”någon gång” utsatts för något eller några hot i form av ”hotfullt brev”, ”hotfull epost”, ”hotfullt telefonsamtal”, ”hotfullt sms/mms”, ”hot eller ilska uttryckt av en eller flera personer utanför lokalen”, ”hot från en eller flera personer som tagit sig in i lokalen”, ”hot/påhopp via sociala medier”, ”paket med obeställda varor eller otrevligt innehåll” eller ”annat” gavs respondenterna möjlighet att kryssa i ett eller flera svar. I likhet med tidigare frågor gavs möjlighet att i fritext specificera vad ”annat” innebar, samt svara att man inte visste eller inte råkat ut för något hot.

Har er moské/förening <u>någon gång</u> blivit utsatt för något av följande? Om du inte hittar ett exakt alternativ för en situation, markera det eller de alternativ som bäst beskriver situationen. *Flera alternativ kan markeras.*	Andel i procent
Hotfullt brev	42%
Hotfull e-post	12%
Hotfullt telefonsamtal	15%
Hotfullt sms/mms	7%
Hot eller ilska uttryckt av en eller flera personer utanför lokalen	21%
Hot från en eller flera personer som tagit sig in i lokalen	6%
Hot/påhopp via sociala medier	26%
Paket med obeställda varor eller otrevligt innehåll	5%
Vet ej	20%
Om annat, specificera	22%

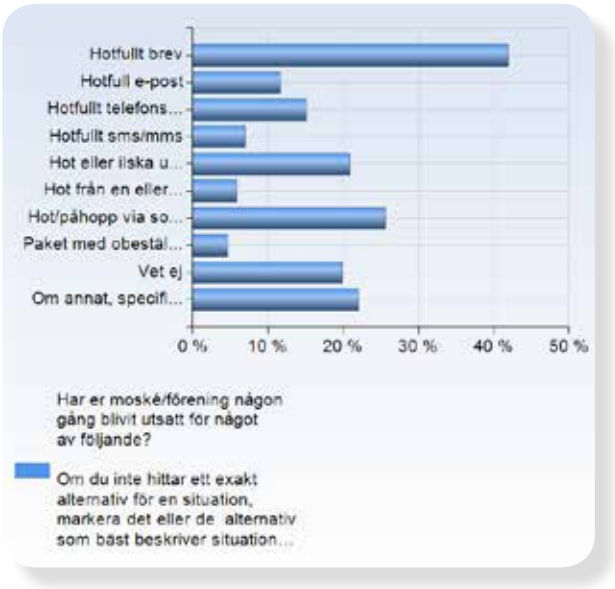

Fig 13. Andel (procent) muslimska församlingslokaler som någon gång utsatts för någon form av hot.
Källa: *Moskéers och islamiska föreningars utsatthet och säkerhet 2018* (n = 87).

Nära 42 procent av uppgiftslämnarna angav att församlingen mottagit (minst) ett hotfullt brev. Var fjärde hade utsatts för hot eller påhopp via sociala medier. Mer än var femte respondent uppgav att församlingen utsatts för hot eller ilska uttryckt av personer utanför lokalen, medan drygt en av tjugo församlingar utsatts för personer som tagit sig in i lokalen för att uttrycka hot. Mer än var femte respondent klassificerade de hot församlingen utsatts för som ”annat”, inklusive ”hat” och ”obefogade klagomål till fastighetsägaren”. Nästan lika många uppgav att de inte visste om församlingen hotats (fig 13).

Räknar man samman alla de som svarat att de minst en gång utsatts för någon form av hot framgår att cirka 67 procent uppgav att deras församling någon gång utsatts för någon form av hot. Endast 11 procent av respondenterna angav att församlingen aldrig utsatts för något hot, medan 22 procent svarade att de inte visste huruvida församlingen mottagit hot (fig 14).

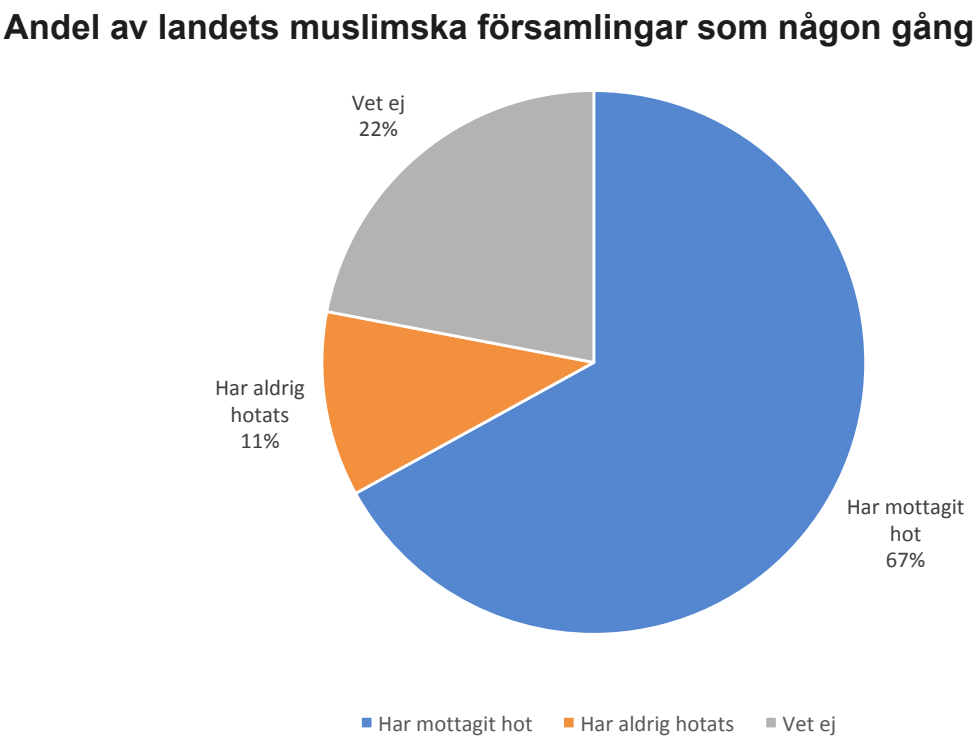

Fig 14. Andel (procent) av muslimska församlingar som någon gång hotats. Källa: *Moskéers och islamiska föreningars utsatthet och säkerhet 2018* (n = 87).

På följdfrågan om hotets eller hotens innebörd kunde respondenterna också uppge mer än ett svarsalternativ. Knappt 60 procent av de som hotats uppgav att det rört sig om hot om våld. Drygt var fjärde av de hotade församlingarna hade mottagit hot om att moskén/församlingslokalen skulle brännas ner. Var femte angav att det rört sig om mordhot. Knappt åtta procent hade mottagit hot om att moskén skulle sprängas. Knappt 29% angav att hoten rört sig om ”annat”, inklusive att alla muslimer skulle fördrivas, tvingas att lämna orten eller landet. Ett enstaka fall rörde hot om att utländsk makt ”spionerade” på församlingen och dess medlemmar.

Den motsvarande frågan om församlingen mottagit någon form av hot under år 2017 besvarades av 82 tillfrågade. Varför det blev ett visst internt bortfall går inte att utläsa. Det kan vara så att frågan upplevdes som irrelevant av de respondenter vars församlingar inte erfarit hot under 2017, varför de helt sonika hoppade över den. De som hoppat över frågan kan också ha ansett att den täckts av den föregående frågan om deras församling mottagit hot någon gång. Av de svarande angav knappt 36 procent att församlingen fått (minst ett) hotfullt brev år 2017 och drygt 21 procent att de fått (minst ett) hotfullt e-brev, telefonsamtal eller sms/mms. Ungefär var femte församling hade under år 2017 fått hot via sociala medier och var tionde församling hade upplevt att hotfulla personer uttryckt sig aggressivt utanför lokalerna. 27 procent hade mottagit andra slags hot, inklusive att de skulle lämna landet eller bli av med sin lokal genom grundlösa klagomål till fastighetsvärden.

Sammanlagt hade 52 procent av de representanter för landets muslimska församlingar som besvarat frågan erfarit att moskén eller församlingslokalen hotats under år 2017. 27 procent av de svarande uppgav att de inte mottagit något hot under år 2017, medan 21 procent angav att de inte visste (fig 15).

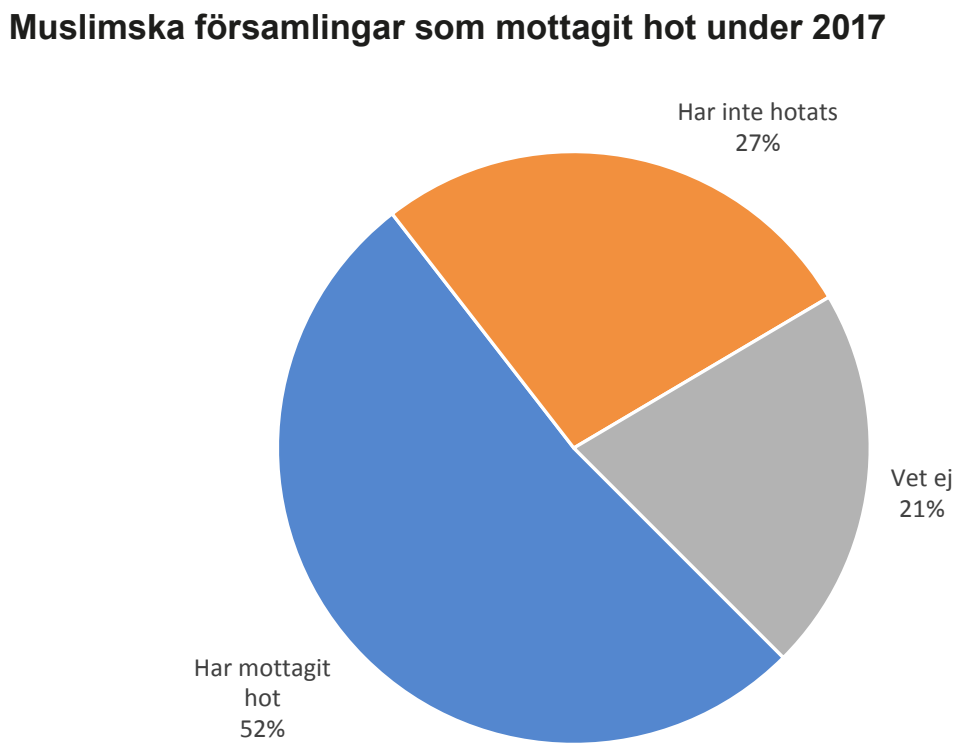

Fig 15. Andel (procent) av muslimska församlingar som mottagit hot år 2017. Källa: *Moskéers och islamiska föreningars utsatthet och säkerhet 2018* (n = 82).

Granskar vi situationen för de muslimska församlingar som utsatts för fysiska angrepp eller aggressiva hot friläggs ett tydligt mönster. Vissa moskéer är betydligt mer utsatta än andra. Även om det är fler församlingar som hotats (67%) än som utsatts för fysiska angrepp (59%) har de moskéer som minst en gång blivit måltavla för fysisk aggression också utgjort en måltavla för hot. Vissa församlingar är i särskilt hög grad utsatta för upprepade angrepp och hot av olika slag. Omvänt gäller att vissa moskéer aldrig utsatts för vare sig fysiska angrepp eller hot. Häri ligger en intressant och angelägen uppgift för vidare forskning. Varför tycks muslimska församlingar på vissa orter helt förskonade från att bli måltavlor för antimuslimsk aggression uttryckt i hot om våld och våld?

Erfarenhet av polisanmälningar av hot mot församlingen

På följdfrågan om församlingarna anmält mottagna hot till polisen valde var femte respondent att inte besvara frågan. I jämförelse med de församlingar som utsatts för fysiska angrepp var svarsfrekvensen på frågan om händelsen polisanmälts således högre, men det är uppenbart att många väljer att hoppa över frågan. Varför går inte att utläsa, men det är inte otänkbart att de som valt att inte besvara frågan är införstådda med att de egentligen borde ha polisanmält men av någon anledning låtit bli. Antalet församlingar som inte anmäler ett hot kan således vara högre än vad som här framgår. Av de som besvarat frågan uppger knappt 51 procent att de inte anmält händelsen. Drygt 35 procent anger att de har polisanmält hotet eller hoten, medan drygt 14 procent av uppgiftslämnarna säger att de inte vet om hotet eller hoten anmälts (fig 16).

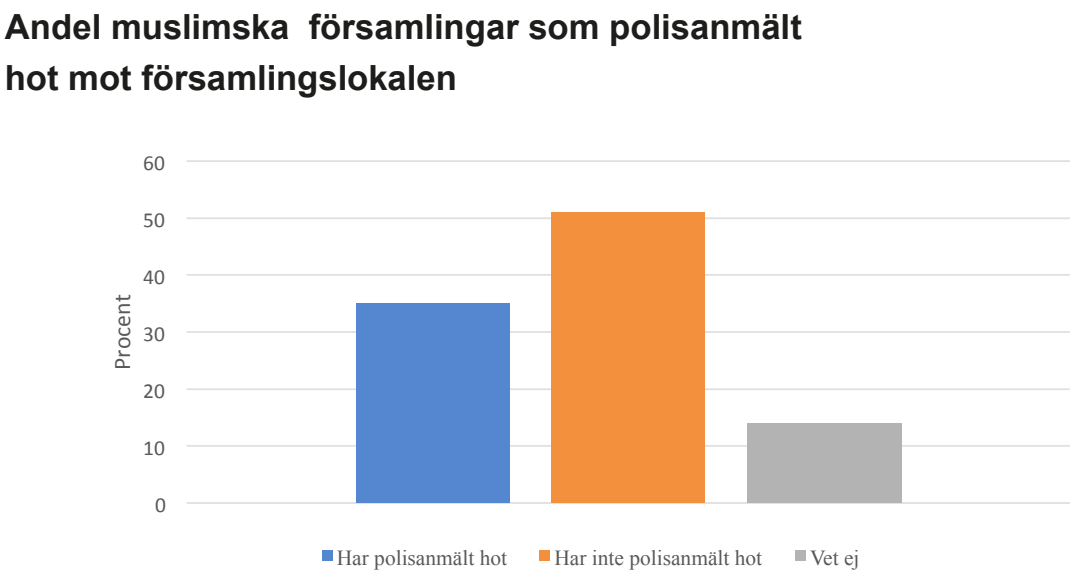

Figur 16. Andel (procent) muslimska församlingar som polisanmält hot mot församlingen. Källa: *Moskéers och islamiska föreningars utsatthet och säkerhet 2018* (n = 71)

På följdfrågan varför hotet eller hoten inte polisanmälts svarade 40 procent av de respondenter som angett att de inte polisanmält att det inte skulle tjäna något till. Drygt 15 procent ansåg att det ”bara skulle göra saken värre”. Knappt 10 procent anförde att polisen inte tog dem på allvar. Nästan var femte uppgav att ”de inte ville oroa eller skrämma våra medlemmar/moskébesökare”. Lika många angav ”annat”. Bland de senare återfinns uppgiftslämnare som skrev att de ”samlar på fler incidenter” och sedan tänker gå vidare och ”göra polisanmälan” eller lyfter fram att ”de polisanmält tidigare”, men att polisanmälan bara ”läggs ned, så vi har slutat att anmäla”.

Av de respondenter som uppgett att de har polisanmält hot mot församlingen var 46 procent ”nöjda” eller ”mycket nöjda” med den polis som mottog anmälan. 32 procent var varken nöjda eller missnöjda, medan 22 procent var ”missnöjda” eller ”mycket missnöjda”. På följdfrågan om hur respondenterna bedömde den polisutredning som följde på anmälan svarade drygt 41 procent att de var nöjda eller mycket nöjda, och lika många att de varken var nöjda eller missnöjda. Endast dryga 17 procent sade sig vara missnöjda eller mycket missnöjda med hur polisen skötte utredningen. Bland de nöjda finns respondenter som uttrycker förståelse för svårigheten att identifiera gärningspersoner bakom anonyma hot, även om någon anmärker att de aldrig ”fick svar” och en annan uppfattade det som att uppgiften att identifiera den misstänkte lagts på dem själva. ”Eftersom vi inte kunde peka ut rövaren eller identifiera någon misstänkt har polisen lagt ner utredningen och vi var nöjda med deras förklaring”.

Uppfattningar om hotbild mot muslimska församlingslokaler

Frågan om de ”upplever att det finns en hotbild mot moskéer och muslimska föreningar i Sverige” besvarades av 90 procent av de tillfrågade. Av dem upplever 81 procent att det finns en hotbild. 12 procent svarade nej, medan 7 procent uppgav att de inte visste. Att fyra av fem respondenter upplever att det finns en hotbild mot moskéer och muslimska församlingar får betraktas som en anmärkningsvärt hög siffra (fig. 17).

Upplever du att det finns en hotbild mot moskéer och muslimska föreningar i Sverige	Procent
Ja	81%
Nej	12%
Vet ej	7%

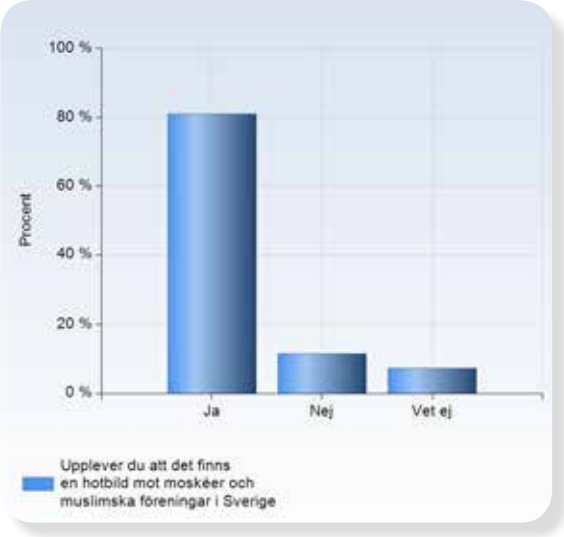

Fig 17. Andel (procent) som upplever att det finns en hotbild mot moskéer och muslimska föreningar i Sverige. Källa: *Moskéers och islamiska föreningars utsatthet och säkerhet 2018* (n = 95).

På följdfrågan om de upplever att det finns en hotbild mot just deras moské eller föreningslokal anger lite drygt 28 procent att hotbilden ”gäller andra”, men inte dem själva. 55 procent uppfattar att hotbilden ”i viss mån” (38%) eller ”absolut” (knappt 17%) gäller deras egen församlingslokal. Drygt 17 procent svarar att de inte vet om det finns ett hot mot just deras församling (fig. 18). Mer än hälften av respondenterna som uppgav att det finns en generell hotbild mot muslimer upplever således att hotbilden mer direkt också riktas mot just deras församling. ”Det är bara en tidsfråga innan någon slår till”, kommenterar en uppgiftslämnare. ”Hur vet jag inte, men det är känslan man får”. ”Det stramas till hela tiden”.

Upplever du att det finns en hotbild mot just din moské/föreningslokal?	Procent
Nej. Hotbilden gäller andra moskéer och församlingar, men inte vår	28%
Ja. I viss mån	38%
Ja. Absolut	17%
Vet ej	17%

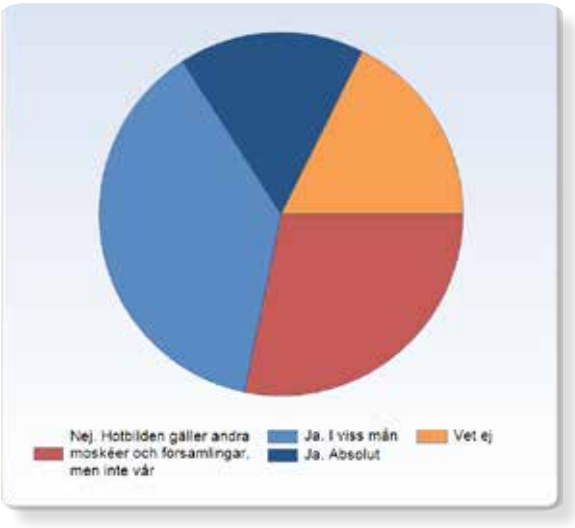

Fig 18. Andel (procent) som upplever att det finns en hotbild mot just deras församling. Svar redovisade i procent i tabellen till vänster och i antal i diagrammet. Källa: *Moskéers och islamiska föreningars utsatthet och säkerhet 2018* (n = 85).

De som uppfattade att det fanns en hotbild som i viss mån eller absolut riktades mot just deras egen moské eller föreningslokal fick följdfrågan om de tänkte sig att hotet kommer från ”vissa personer i lokalområdet”, ”vissa personer/organisationer i andra delar av landet”, eller ”både från vissa personer i lokalområdet och från vissa personer/organisationer i det övriga landet”. Knappt 27 procent uppgav att hotet primärt kommer från vissa personer i lokalområdet. Lite drygt 17 procent uppfattade att hotet inte kom från aktörer i hemmaorten utan från aktörer i andra delar av landet, medan 42 procent tänkte sig att hotet både kom från vissa personer i det lokala området och vissa personer/organisationer i andra delar av landet. Var fjärde uppgav sig inte veta varifrån hotet kom (fig. 19).

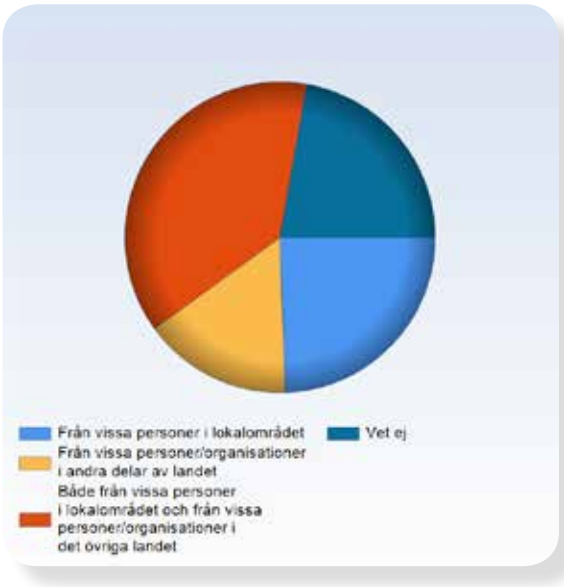

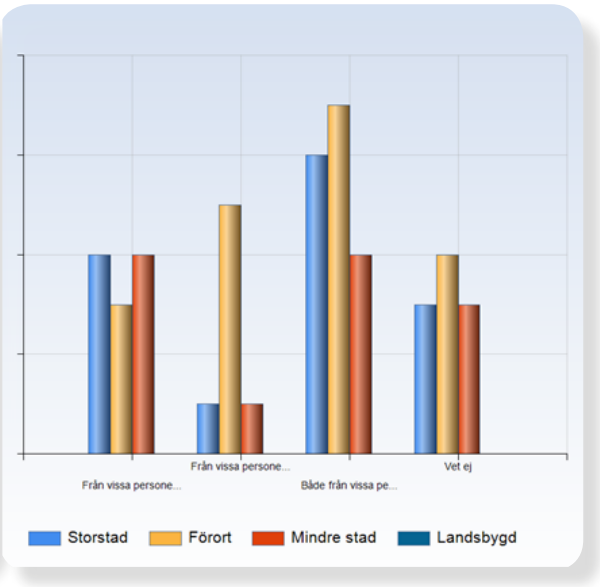

Fig 19. Fråga: Varifrån kommer hotet mot er förening? Källa: *Moskéers och islamiska föreningars utsatthet och säkerhet 2018* (n = 64).
Fig 20. Varifrån kommer hotet mot er förening samkörd med frågan om var er församling ligger. Källa: *Moskéers och islamiska föreningars utsatthet och säkerhet 2018* (n = 64).

Samkörs frågan om varifrån hotet antas komma med frågan om var församlingen ligger framträder vissa intressanta skillnader. Församlingar i storstad och mindre städer upplever sig i högre grad hotade av vissa personer i lokalområdet än församlingar som ligger i förorter. Bilden av förortens relativt upplevda trygghet framträder än mer tydligt i faktum att fem gånger fler församlingar i förorten upplever att hotet kommer utifrån, från personer och organisationer på andra orter, jämfört med församlingar som kommer från storstäder och mindre städer. Att ingen landsbygdsförsamling svarade på frågan är också värt att fundera över (fig 20).

På följdfrågan om den uppfattade hotbilden medfört att de ändrat rutiner och/eller vidtagit säkerhetsåtgärder svarar knappt 82 procent att de har behövt vidta åtgärder. Respondenterna gavs möjlighet att kryssa i mer än ett alternativ som beskriver vilka åtgärder de vidtagit. Nära hälften av respondenterna anger att de ”sett över säkerhetsrutiner” och ”brandskydd”. 27 procent att de har ”egna vakter som vet vad de skall göra om något händer”. Knappt 16 procent har satt upp övervakningskameror och ytterligare sju procent har ansökt men (dittills) inte beviljats tillstånd att sätta upp övervakningskameror. Nära 14 procent uppgav att de har satt in säkerhetsdörrar och säkerhetsglas. Knappt 12 procent har satt upp nya grindar och höga staket. Bland kommentarerna återfinns uppgifter som att de allmänt blivit mer vaksamma eller är på väg att sätta upp höga staket.[16]

Oro och uppfattningar om andras utsatthet för hat och hot

Flera församlingar upplever en stegrande hotbild som inte endast riktas mot deras församlingslokaler utan också mot församlingsmedlemmar och/eller moskébesökare som är på väg till eller från moskén. Nära 90 procent av de svarande uppger att hotbilden mot medlemmar och besökare ”ökat kraftigt” eller ”något” den senare tiden.[17] Uppgiften bör tas med en viss försiktighet eftersom svaret är beroende av hur stort respondenterna tidigare uppfattade hotet. Svaret bör kanske snarast tolkas i termer av hur många som uppfattar att det alls finns en hotbild mot församlingsmedlemmar och andra moskébesökare. Det gör inte den höga siffran mindre bekymmersam.

Hur många respondenter uppfattar att det finns en oro bland församlingsmedlemmarna för att moskén/föreningen, de själva eller deras anhöriga och vänner skall drabbas av antimuslimskt och/eller rasistiskt motiverat våld?

Andel som upplever att det finns en oro för antimuslimskt/rasistiskt våld

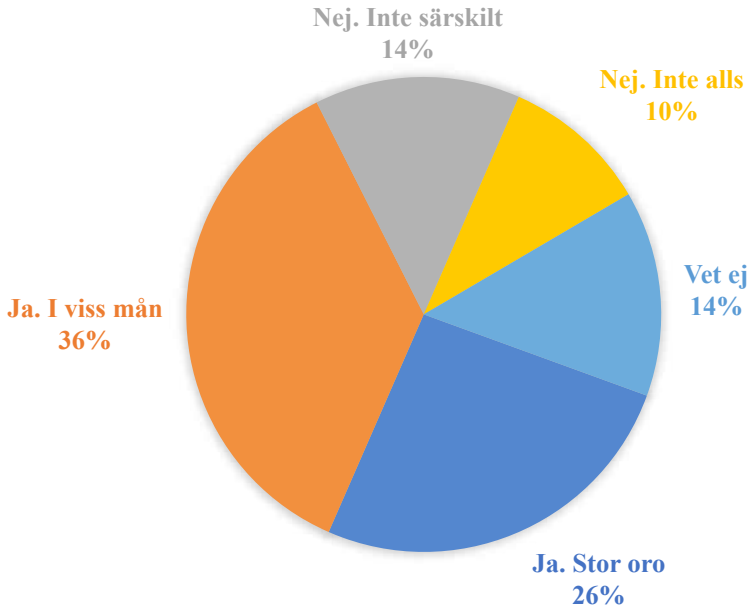

Fig 21. Andel (procent) som upplever att det finns en oro för antimuslimskt rasistiskt våld bland församlingsmedlemmarna. Kommentar: Frågan löd, ”Upplever du att det finns en oro bland församlingsmedlemmarna och moskébesökarna för att moskén/föreningen, de själva, eller deras anhöriga och vänner skall drabbas av antimuslimskt och/eller rasistiskt motiverat våld?” Källa: *Moskéers och islamiska föreningars utsatthet och säkerhet 2018* (n = 90).

62 procent av respondenterna uppfattade att det fanns ”en stor” (26%) eller ”viss” (36%) oro bland församlingsmedlemmarna. 14 procent uppfattade det som att församlingsmedlemmarna inte var särskilt oroade, medan 10 procent angav att det inte var något som medlemmarna alls oroade sig för. 14 procent uppgav att de inte visste (fig. 21).

På frågan om respondenterna kände till om församlingsmedlemmar eller moskébesökare råkat ut för mer konkreta incidenter på väg till eller från församlingslokalen svarade en majoritet att de inte

visste. De som kände till minst en incident kunde uppge mer än ett svarsalternativ. Drygt 42 procent av respondenterna uppgav att församlingsmedlemmar hotats med våld, utsatts för otrevliga kommentarer och/eller förföljts och fotograferats på sin väg till eller från moskén. I 12 procent av fallen angav uppgiftslämnarna att (minst) en medlem eller besökare utsatts för fysiskt våld. På följdfrågan vilken typ av våld det gällde, angav var femte respondent att (minst) en församlingsmedlem eller moskébesökare blivit knuffad och lika många uppgav att (minst) en medlem eller besökare blivit sparkad på. Nära en av tio som utsatts för våld hade fått en sten, flaska eller annat kastad på sig. 40 procent angav att (minst en) församlingsmedlem eller moskébesökare blivit utsatt för ”annat” angrepp, inklusive att någon eller några spottade på henne eller honom, eller att någon eller några gett sig på medlemmars eller besökares bil(ar). På frågan om respondenterna kände till att en församlingsmedlem eller moskébesökare råkat ut för en motsvarande incident år 2017 föll svarsfrekvensen. Av de som svarat på frågan angav nära 60 procent av respondenterna att minst en medlem eller besökare utsatts för otrevliga kommentarer på sin väg till eller från moskén och var tionde uppgav att en medlem eller besökare utsatts för skadegörelse på sin bil, motorcykel eller cykel. Samtidigt uppgav hälften av uppgiftslämnarna att denna typ av incidenter är mycket ovanliga, medan en dryg tredjedel angav att det händer var och varannan månad. Endast fem procent angav att det inträffade var och varannan vecka.

Försäkringsfrågor

Muslimska församlingars utsatthet för angrepp och hot om angrepp kan ha bidragit till att det blivit svårt för många föreningar att finna ett bolag som vill försäkra deras församlingslokaler. Mer än var fjärde (26%) församlingslokal stod enligt respondenterna utan försäkring för sina lokaler vid undersökningsperioden (fig 22).

Är moskén försäkrad?

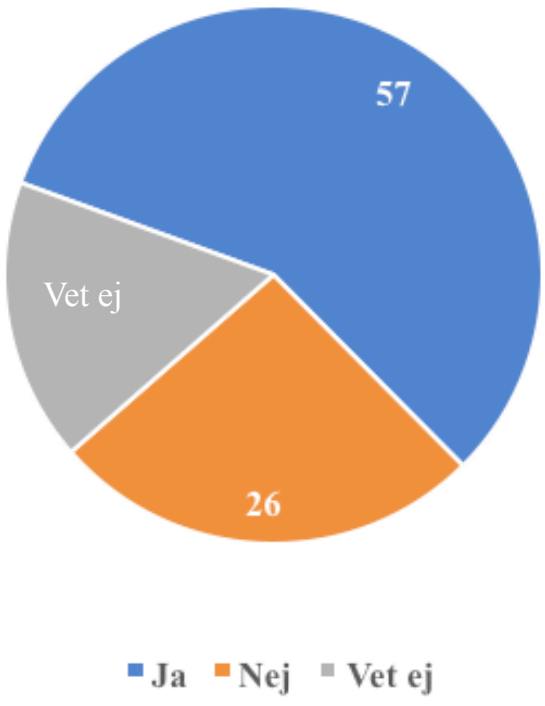

Fig 22. Andel (procent) muslimska församlingar som har försäkring för sina lokaler. Källa: Moskéers och islamiska föreningars utsatthet och säkerhet 2018 (n = 95).

Av de församlingar som inte var försäkrade angav drygt 27 procent som förklaring att de ”inte hittat ett försäkringsbolag som vill försäkra oss” och lika många att de ”inte hittat ett försäkringsbolag som erbjuder rimliga villkor och självrisk”. Nästan var femte uppger att de ”inte har råd”. Övriga uppger att de inte vet orsaken. I kommentarsfältet betonar ett antal uppgiftslämnare församlingens svaga ekonomi. De har ”ej tillräckligt med pengar”, eller ”har inte haft råd på länge”. En betonar att deras församling drivs helt på ideell basis. De har haft svårt att finna lämpliga lokaler på grund av den höga hyressättningen, och fått än värre bekymmer med att finna en försäkring på grund av de höga försäkringskostnaderna. En annan förklarar situa-

tionen i mer detalj. ” Det var väldigt, väldigt, svårt att hitta ett försäkringsbolag som skulle försäkra församlingen. Det krävde en hel del satsningar och kontakt med olika (alla bolag i Sverige) för att hitta ett försäkringsbolag. Så fort bolagen blir medvetna om att det rör sig om en religiös / muslimsk församling drar de [sig] tillbaka och tackar nej till samarbete. Nuvarande försäkringsgivare krävde mycket högre premie jämfört med det vanliga priset på marknaden samt krävde en miljon kronor i självrisk”.

Svårigheterna att finna en försäkring varierar något efter typ av lokal, vilket slags område församlingen ligger i och församlingens utsatthet för hot och fysiska angrepp. Församlingar inrymda i lägenheter/kontor eller källarlokaler i förort och mindre städer som upprepade gånger utsatts för hot och angrepp som klotter/graffiti, sönderslagna fönster, skändning och sönderslagna dörrar tycks ha särskilt svårt att finna ett bolag som vill försäkra deras lokaler, i synnerhet till rimlig kostnad och självrisk. Det tycks uppenbart att moskéer och muslimska församlingslokaler kan uppfattas som högriskfastigheter. Även försäkringstagare med begränsade ekonomiska resurser kan pressas att acceptera dyra försäkringar med mindre fördelaktiga villkor och hög självrisk om de inte vill riskera att stå helt utan försäkring.

Tre av fyra muslimska församlingar är dock försäkrade. Av dem rapporterar lika många att det inte var några problem att finna ett försärkringsbolag, en siffra som inkluderar dem som hyr lokaler där hyresvärden försäkrat fastigheten. Av de som funnit ett försäkringsbolag anger två tredjedelar att de är nöjda med försäkringsbolaget. Knappt 17 procent uppger att de var mycket eller ganska missnöjda med bolaget de tecknat försäkring hos.

Trängsel, sanitet

Ungefär hälften av landets muslimska församlingar (drygt 48%) rapporterar problem med trängsel i sina lokaler. Drygt 46 procent uppger att de inte har problem med trängsel, möjligen med undantag för storhelger (fig 23). Det innebär att situationen i detta avseende är relativt förbättrad jämfört med de förhållanden som inrapporterades i 2014 års undersökning, då knappt 63 procent angav att de hade problem med trängsel. Uppgifterna i 2014 års studie är jämförbara med uppgifterna i 2018 års undersökning. Urval och antal respondenter motsvarar varandra och frågorna är utformade på liknande sätt.[18]

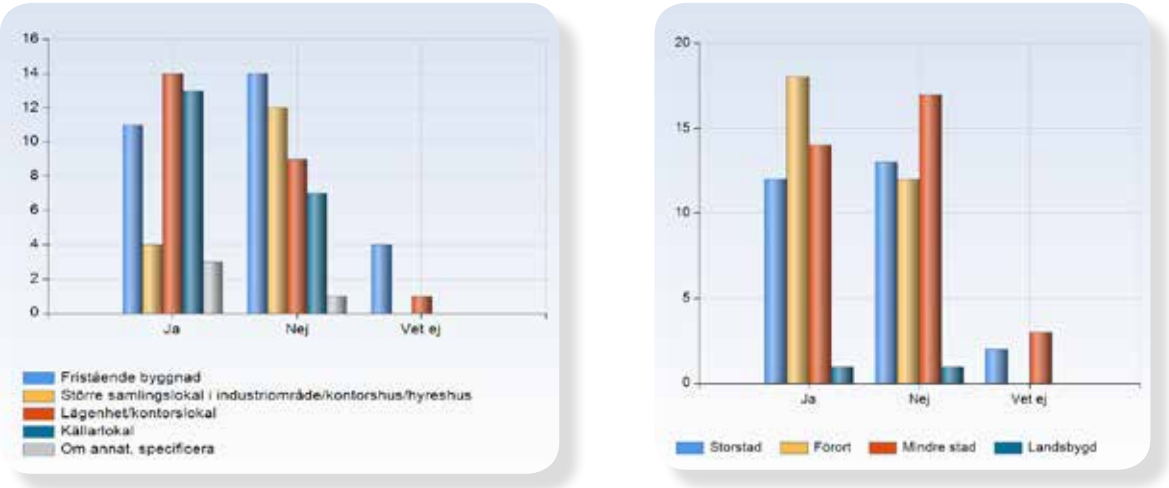

Fig 23. Antal muslimska församlingar som anger att de har problem med trängsel i lokalen, efter typ av byggnad och församlingsort. Källa: *Moskéers och islamiska föreningars utsatthet och säkerhet 2018* (n = 95).

Att nära hälften av de muslimska församlingarna ännu har problem med trängsel är förstås problematiskt. För de berörda församlingarna blir problemet särskilt akut under fredagsbön, ramadan och muslimska högtider, Eid al-fitr, Eid al-adha, Muharram, Ashura, Mawlid. Enskilda församlingar rapporterar att de är på jakt efter större lokaler, bygger om eller söker tillbyggnadslov, andra att de tvingas avstå från vissa aktiviteter, eller finna temporära lösningar. ”Vid större evenemang som Eid måste många be utomhus”. En församling hyr tillfälliga lokaler under ramadan och eid. En annan anger att de nästan aldrig anordnar eidbön i egna lokaler, då dessa är för små för behovet. Istället hyr de en fotbollsplan eller gymnastiklokal i närområdet. Även vid fredagsbönen upplever enskilda församlingar att problemet med för små lokaler blir allt mer pressande. ”Lokalen [blir] alltid full och folk ber utanför moskélokalen, vilket skapar irritation hos närboende och grannar”. Problemet med trängsel är särskilt stort för församlingar som hyr källarlokaler och lägenhets-/kontorslokaler i förorter och mindre städer, men även storstadsförsamlingar och föreningar med tillgång till fristående byggnader rapporterar att de kan ha problem med trängsel.

En jämförelse av de sanitetsproblem som rapporterades av de muslimska församlingarna 2014 och 2018 visar att problembilden förbättrats på vissa områden, försämrats på andra. Andelen församlingar som redovisade problem med vattenläckage ökade från 25 procent år 2014 till 27 procent år 2018. Andelen som hade sprickor i väggarna hade emellertid nästan halverats, från 20 till 11 procent, vilket tyder på att ett antal hyresvärdar och förvaltare förbättrat underhållet eller att församlingen fått tag i en bättre lokal. Problemet med mögel låg kvar på ungefär samma nivå, 12 jämfört med 11 procent. I 2018 års undersökning tillkom frågor om ventilation och uppvärmning. Drygt 38 procent av respondenterna angav problem med dålig ventilation i lokalerna, och 28 procent rapporterade att det tidvis var kallt i lokalerna. De knappt 14 procent som rapporterar andra problem inkluderar församlingar som rapporterar fuktskador, dåligt underhåll, problem med vatten- och avlopp eller att deras källarlokal saknar fönster (fig. 24).

Har ni haft eller har ni något eller några av följande problem med lokalen?	Antal i procent
Vattenläckage	27%
Sprickor i väggarna	11%
Dålig uppvärmning Det är kallt i lokalerna	28%
Dålig ventilation	38%
Mögel	11%
Vet ej	27%
Om annat, specificera	14%

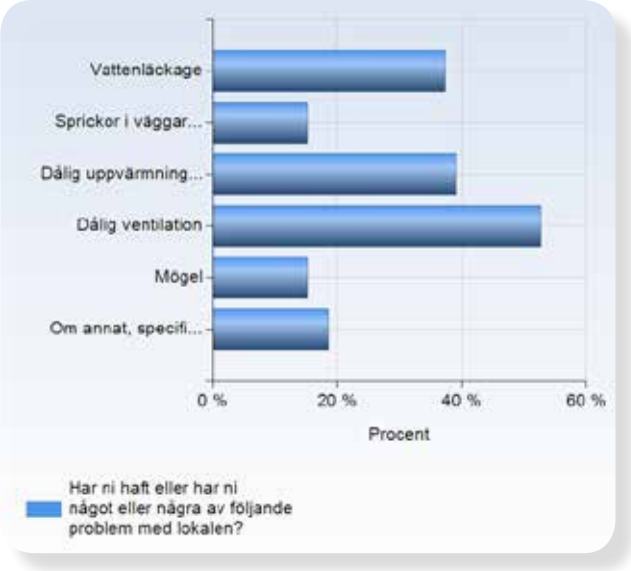

Fig 24. Procent muslimska församlingar som rapporterar ett eller flera slags sanitetsproblem. Källa: Moskéers och islamiska föreningars utsatthet och säkerhet 2018 (n = 101)."

Brandsäkerhet och nödutgångar

Moskéers och muslimska församlingslokaler utsatthet för mordbrand och försök till mordbrand ställer frågorna kring brandsäkerhet och nödutgångar i särskilt allvarlig dager. På detta område är resultaten av 2018 års undersökning jämförbara med resultaten av 2014 års studie. Urval och antal respondenter motsvarar varandra och frågorna är identiska om inte annat angetts. I syfte att tydliggöra utvecklingen på området brandsäkerhet och nödutgångar redovisas resultaten från båda studier jämte varandra.

Finns det någon ansvarig för brandskydd i er förening?

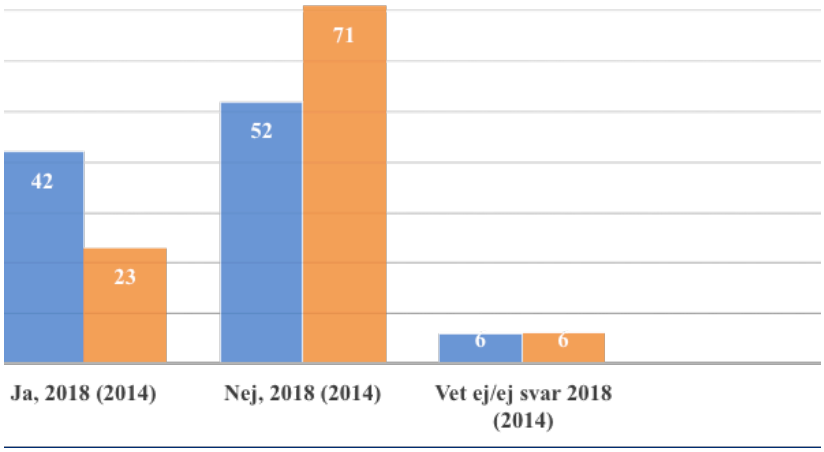

Fig 25. Andel (procent) muslimska församlingar som hade en brandskyddsansvarig 2018 respektive 2014. Källa: *Moskéers och islamiska föreningars utsatthet och säkerhet 2018* (n = 104); Ahmed, R (2014). *Säkerhet och krisberedskap i Sveriges moskéer* (n=101)

År 2014 hade endast 23 procent av de tillfrågade muslimska församlingarna en brandskyddsansvarig. År 2018 hade 42 procent av församlingarna utsett en ansvarig på området, vilket får betecknas som en förbättring av säkerhetstänkandet. Att en majoritet om lite drygt 52 procent ännu inte utsett en brandskyddsansvarig är förstås otillfredsställande, men inte i samma alarmerande grad som år 2014 då nära 71 procent av församlingarna saknade en brandskyddsansvarig (fig. 25).

Moskéers och församlingslokalers olika typ av brandskydd

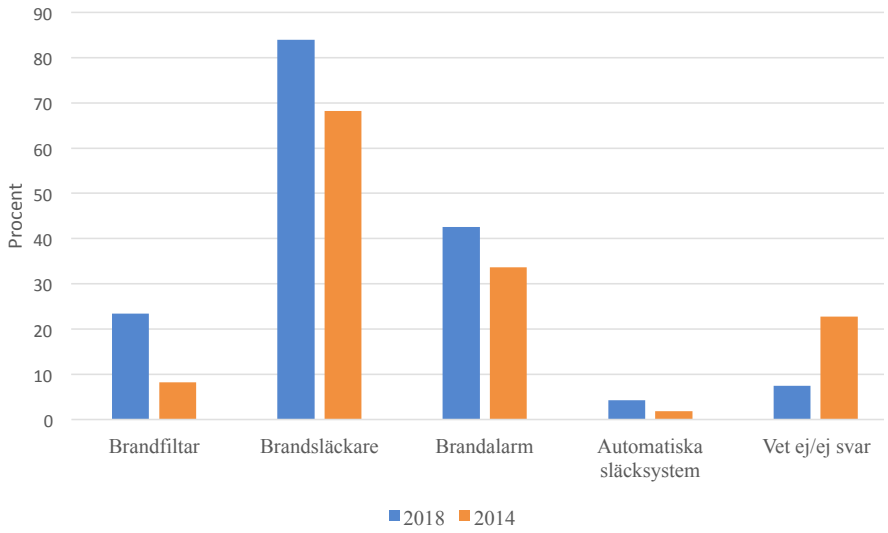

Fig 26. Typ av brandskydd i moskéer och muslimska församlingslokaler. Källa: *Moskéers och islamiska föreningars utsatthet och säkerhet 2018* (n = 104); Ahmed, R (2014). *Säkerhet och krisberedskap i Sveriges moskéer* (n=85).

Överlag hade landets moskéer och muslimska församlingar i högre grad införskaffat olika slags brandskyddsutrustningar 2018 jämfört med år 2014 (fig. 26). Drygt 23 procent hade brandfiltar, att jämföra med drygt 8 procent år 2014. År 2018 hade 84 procent av församlingarna införskaffat brandsläckare, jämfört med 68 procent fyra år tidigare. Drygt 42 procent hade installerat brandlarm, en ökning från knappt 34 procent år 2014. Automatiska släcksystem är dyra. År 2018 hade en försvinnande andel församlingar (drygt 4 procent) råd att förse sina lokaler med automatiska släcksystem, vilket ändå är en fördubbling jämfört med år 2014 (knappt 2 procent). I kommentarsfälten understryker ett antal respondenter vikten av ett effektivt brandskydd och brandberedskap, men också att de har svårt att själva finansiera säkerheten. Moskéerna drivs främst på ”ideell basis” och saknar ofta ekonomiska resurser till mer än lokalhyran. En församling betonar vikten av att församlingarna ”beviljas medel för att vidta säkerhetsåtgärder”. En församling skriver att de ser ett automatiskt brandsläcksystem som ”nödvändigt” för dem i den situation de befinner sig, men att de inte kunnat installera ett sådant på grund av ”ekonomiska problem”.

Vid sidan av frågan hur brandskydd kan finansieras efterlyser ett antal respondenter vikten av kunskaps- och kompetensförhöjande insatser, som att församlingarnas brand- och krisberedskapsansvariga ges möjlighet att delta i kurser, föreläsningar och övningar arrangerade av exempelvis Myndigheten för samhällsskydd och beredskap. Överlag tycks medvetenheten om vikten av en fungerande brand- och krisberedskap ha höjts under den gångna fyraårsperioden. Observationen styrks av att andelen respondenter som uppgav sig inte veta vilken slags brandskyddsutrustning som fanns eller helt undvikit att svara på frågan sjönk från nära 23 procent år 2014 till dryga 7 procent år 2018.

Andelen respondenter som uppgav sig veta hur en brandövning går till hade ökat från knappt 42 procent år 2014 till 66 procent år 2018. Betydligt färre församlingar hade dock genomfört en brandövning. Även om säkerhetsberedskapen på detta område förbättrats, från drygt 17 procent år 2014 till knappt 25 procent år 2018, förblir situationen otillfredsställande (fig. 27). Landets muslimska församlingar har bönelokaler som frekventeras av tiotusentals besökare årligen. I ljuset av risken för brand då lokalerna är fyllda, inte minst under fredagsbön, ramadan och islamiska högtider, bör det åligga församlingsledningen att säkerställa att det finns brandansvariga som kontrollerar att adekvat utrustning är på plats och fungerar. Att endast var fjärde församling genomfört brandövningar med någon regelbundenhet ter sig oansvarigt. Av de som mer regelbundet genomför brandövningar tycks de flesta genomföra en sådan en eller två gånger per år. En församling anger att de har en övning i månaden. Av de som uppger att de inte har genomfört brandövningar anger ett antal respondenter att det finns styrelsebeslut på att de skall ha brandövning en gång om året, men att detta inte fungerat i praktiken.

Brandövning

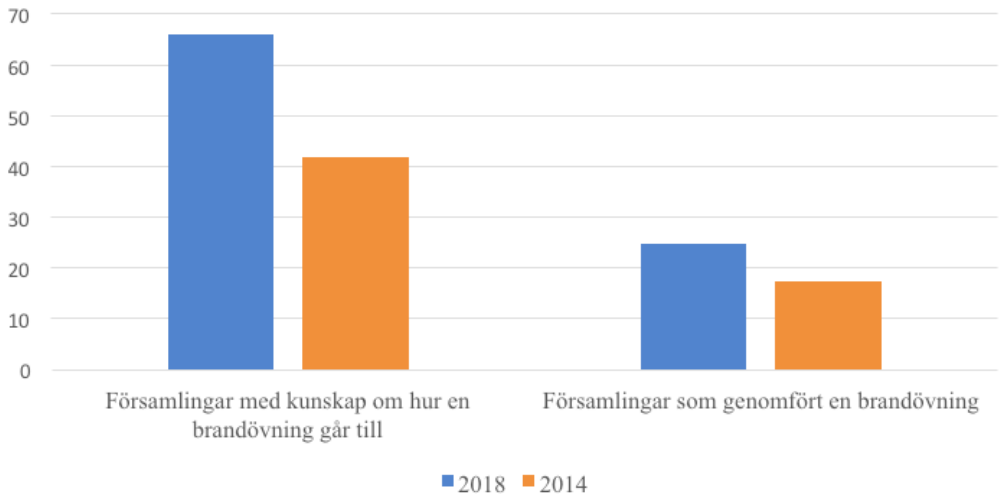

Fig 27. Församlingars kunskap om och genomförda brandövningar. Källa: *Moskéers och islamiska föreningars utsatthet och säkerhet 2018* (n = 97); Ahmed, R (2014). *Säkerhet och krisberedskap i Sveriges moskéer* (n=103)

Vad gäller nödutgångar och därtill hörande spörsmål har den inrapporterade situationen likaså förbättrats år 2018 jämfört med då 2014 års undersökning genomfördes.

Antal (procent) av församlingarna vars lokaler har nödutgångar

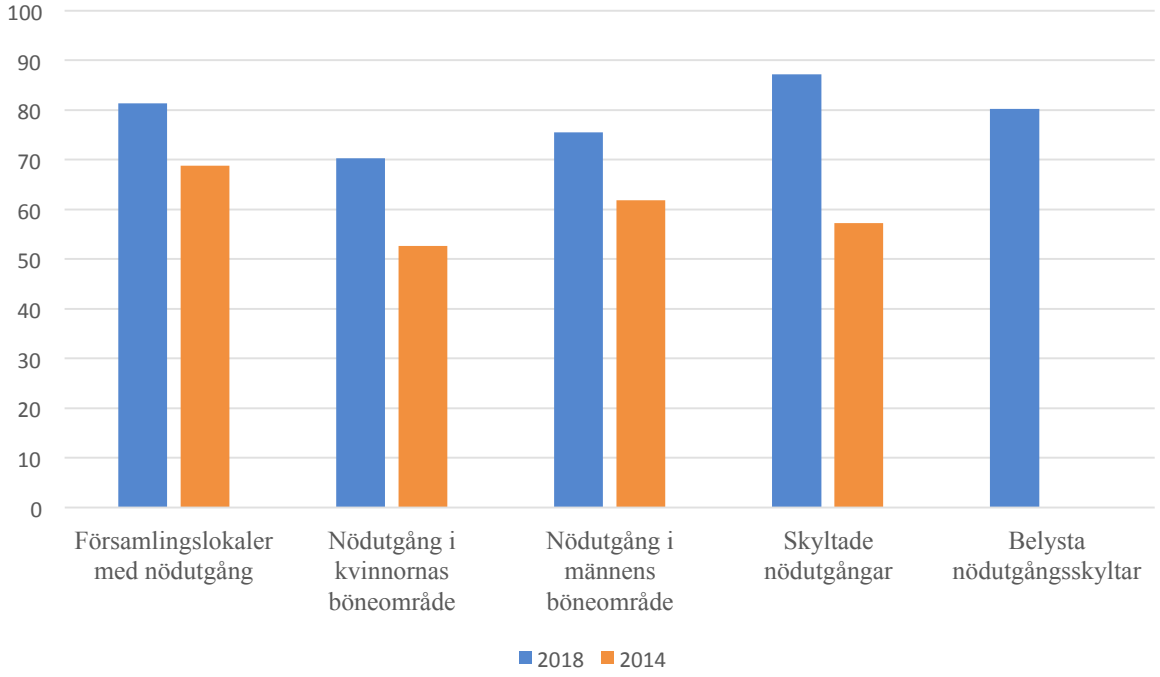

Fig 28. Antal (procent) av de muslimska församlingarna som har nödutgångar i församlingslokaler och böneområden. Källa: *Moskéers och islamiska föreningars utsatthet och säkerhet 2018* (n = 96); Ahmed, R (2014). *Säkerhet och krisberedskap i Sveriges moskéer* (n=105).

Andelen muslimska församlingslokaler med nödutgångar ökade till drygt 81 procent år 2018, jämfört med drygt 68 procent år 2014. Fler moskéer hade också utrustat kvinnornas böneområden med

nödutgångar år 2018 (70%) än 2014 (53%). Att nära 30 procent av församlingarna ännu inte utrustat kvinnornas böneområden med nödutgångar är likväl helt oacceptabelt. Antalet moskéer som försett männens böneområden med nödutgångar hade också ökat, från knappt 62 procent år 2014 till drygt 75 procent år 2018. Även om klyftan mellan säkerhetstänkande för männens respektive kvinnornas böneområden minskat under de gångna fyra åren, kvarstår ett jämställdhetsgap mellan män och kvinnor då det kommer till nödutgångar i respektive böneområde, vilket ter sig anmärkningsvärt. Inte minst om brand och panik skulle utbryta då lokalerna är fyllda med bedjande besökare. Antalet muslimska församlingar som införskaffat skyltar till nödutgångarna ökade från drygt 57 procent år 2014 till drygt 87 procent år 2018. Ny för 2018 års undersökning var frågan om nödutgångskyltarna är utrustade med fungerande belysning, vilket dryga 80 procent var (fig. 28).

Frågan om huruvida de muslimska församlingslokalernas brandskydd hade anpassats till funktionshindrade var lätt modifierad i 2018 års undersökning. År 2014 tillfrågades respondenterna om moskén hade ett brandskydd anpassat till funktionshindrade, samt specifikt för hörselskadade, döva och rörelsehindrade. År 2018 efterfrågades om moskén/församlingslokalens brandskydd var anpassat till funktionshindrade, samt specifikt för rörelsehindrade, hörselskadade/döva och synskadade/blinda. Resultaten är således inte helt jämförbara, men indikerar att en viss förbättring skett. Antalet moskéer som anpassat brandskyddssystemet för rörelsehindrade hade fördubblats mellan 2018 och 2014 - men från låg nivå - från var tionde (10%) till var femte (drygt 20%) moské. Anpassningen till hörselnedsatta och döva hade ökat marginellt, från drygt 3 till drygt 4 procent. Brandskyddets anpassning till blinda eller synskadade fanns inte med år 2014, men uppgick endast till en (1) procent år 2014[19]. Många församlingar har således en del kvar att göra för att anpassa bönelokalerna för medlemmar och besökare med olika funktionsvariationer, som nedsatt rörelseförmåga, syn och hörsel. Ett antal respondenter betonar att de haft svårt att finna lokaler som är anpassade till funktionshindrade. Det handlar exempelvis om att de enda lokaler de kunnat hyra är källarlokaler med trånga trappuppgångar. Till detta kommer svårigheten att få hyresvärden att vilja anpassa lokalerna för funktionshindrade, eller osäkerhet på om deras förhållande till värden ens medför att de kan ställa sådana krav. Oavsett kvarstår behovet av att anpassa brandskyddet för funktionsnedsatta.

Samverkan med civilsamhället och relationer till aktörer i det omgivande lokalsamhället

I ljuset av de senare årens diskussion om muslimska ”parallellsamhällen” är det intressant att undersöka hur många muslimska församlingar som regelbundet säger sig samverka med andra organisationer i civilsamhället och vilka organisationer det i förekommande fall var frågan om. Resultaten visar att drygt 81 procent enligt egna uppgifter samarbetar med aktörer i det omgivande civilsamhället. Lite drygt 12 procent svarade att de inte hade ett sådant samarbete och drygt 7 procent av uppgiftslämnarna visste inte i vad mån samarbete förekom. Mer än fyra av fem församlingar uppger att de har pågående samarbeten med andra aktörer i samhället medan endast en av tio inte har det (fig. 29).

Samarbetar din moské/församling med andra organisationer i civilsamhället?	Procent
Ja	81%
Nej	12%
Vet ej	7%

Fig 29. Muslimska församlingar som uppger att de samverkar med andra aktörer i civilsamhället. Källa: *Moskéers och islamiska föreningars utsatthet och säkerhet 2018* (n = 96).

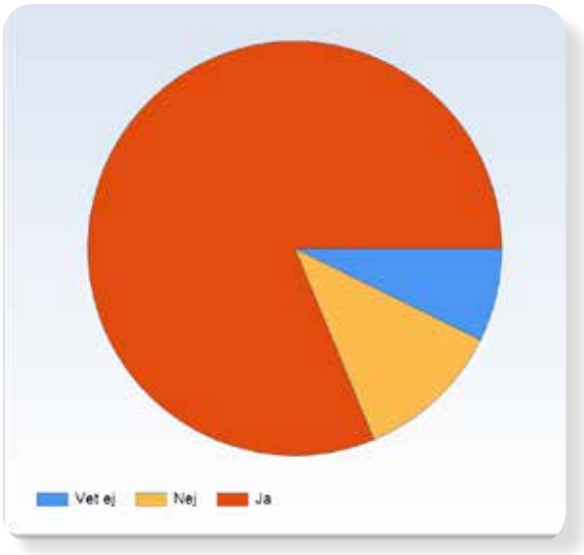

På följdfrågan vilka andra organisationer de muslimska församlingarna samarbetar med kunde respondenterna fylla i fler än ett alternativ. Drygt 85 procent angav att de har ett utvecklat samarbete med andra muslimska församlingar. Mer än hälften (54%) hade pågående samarbeten med kristna församlingar. Nästan hälften (46%) samverkade med andra religiösa grupper än muslimer och kristna, inklusive judiska församlingar som drygt 17 procent av de muslimska församlingarna regelbundet samarbetade med (fig 30).

Vad gäller andra organisationer än religiösa församlingar samarbetade sju av tio muslimska föreningar (69%) med olika studieförbund. Hälften (50%) samverkade med ungdomsföreningar och nära 44 procent samarbetade med olika biståndsorganisationer. Drygt 37 procent av de muslimska församlingarna samverkade med kvinnoföreningar, 31 procent med idrottsföreningar och drygt var femte församling (22%) samverkade med nykterhetsorganisationer. 14 procent arbetade med asylrättsorganisationer och nästan var tionde församling samarbetade med afrosvenska, romska, samiska och andra minoritetssvenska föreningar. Drygt 6 procent samarbetade med solidaritetsföreningar och lika många med pensionärsföreningar. Samarbetet med fackföreningar var däremot mindre utvecklat (4%). Kategorin ”annat” uppgick till 5 procent och inkluderade olika slags dialogforum, interreligiösa råd och samarbetsforum på de lokalorter församlingarna fanns i. En församling angav att de gärna samarbetade med många och att det fanns många som ville samarbeta med dem, men att alla jobbade ideellt och tiden inte räckte till (fig 30).

På frågan vad samverkan innefattade angav 77 procent att de ”träffas för att diskutera intressanta frågor och problem”. För nära sex av tio församlingar (58%) hade samverkan utvecklats till att de drev viktiga projekt tillsammans. Lite drygt hälften, 52 procent, sågs för att ”det är bra att mötas och lära känna varandra”. För var femte församling hade samverkan utvecklats till varaktigt umgänge. Bortom att driva projekt tillsammans eller att ses för att sortera ut problem som uppstått, träffades de ”mest för att vi trivs med varandra” (fig 31).

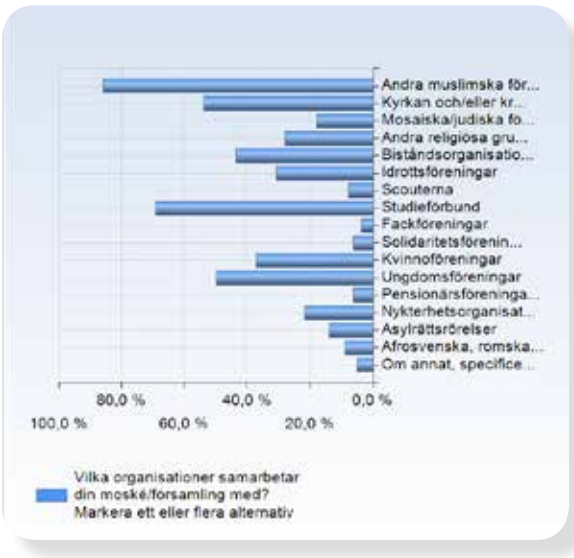

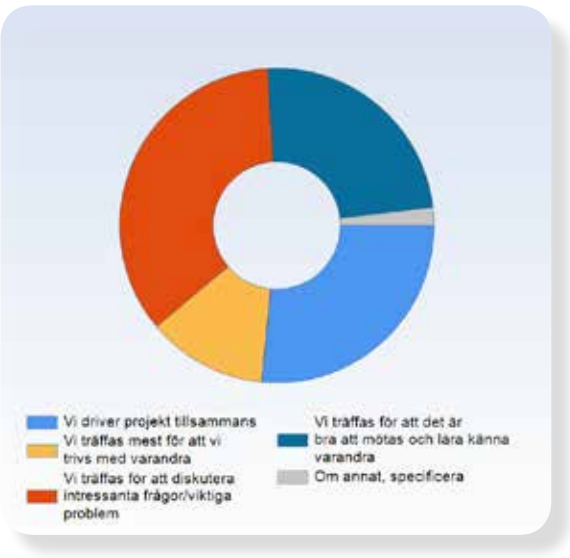

Fig 30 (till vänster). Samverkansaktörer i civilsamhället. Frågan löd: ”Vilka organisationer samarbetar din moské/församling med? Markera ett eller flera alternativ”; Fig 31 (till höger), anledningar till samarbete. Frågan löd: ” Varför och på vilka sätt samarbetar ni?” Källa: *Moskéers och islamiska föreningars utsatthet och säkerhet 2018* (n = 96).

Vid sidan av att bedriva gemensamma projekt och samarbeten med andra organisationer i det omgivande civilsamhället samexisterar landets muslimska församlingar med andra aktörer i sina respektive lokala kontexter. Där finns grannar, lokalsamhällets kyrkor och kristna samfund, judiska församlingar, andra religiösa samfund, skolor, kommunen, polisen och lokalmedia. Vilka relationer har de muslimska församlingarna med dem?

Drygt 94 procent av de svarande uppgav att de har ”goda” (knappt 62%) eller ”mycket goda” (drygt 32%) relationer med sina grannar. Det gäller således också församlingar med erfarenhet av olika slags fysiska angrepp och hot. Även i de fall där respondenterna angett att hoten mot deras församlingar kommer från vissa aktörer i lokalsamhället anser majoriteten att deras relationer med grannarna i församlingens omedelbara omgivning generellt sett är goda eller mycket goda. Ett par respondenter sände också med bilder där grannar samlats för att ”kärleksbomba” en moské efter ett angrepp. Den typen aktioner från lokalsamhället har således varit mycket betydelsefulla. Endast knappt 6 procent upplevde sig ha ”ganska” (knappt 5%) eller ”mycket” dåliga (drygt 1%) relationer med grannarna i sin omgivning (fig 32).

Muslimska församlingars självskattade relationer till sina grannar

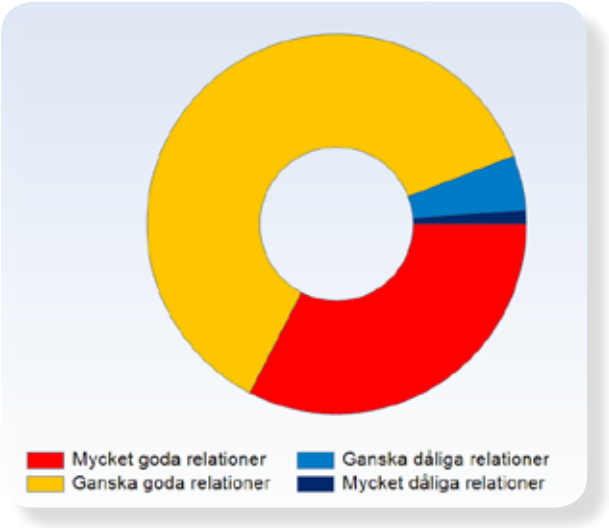

Fig 32. De muslimska församlingarnas självskattade relationer till sina grannar. Frågan löd: ”Vilka slags relationer har ni med följande aktörer och grupper i det omgivande lokalsamhället? Vill du förklara, precisera eller lägga till något, använd kommentorsfältet”. ”Grannar”. Källa: *Moskéers och islamiska föreningars utsatthet och säkerhet 2018* (n = 86).

Muslimska församlingars självskattade relationer med andra religiösa samfund i lokalsamhället

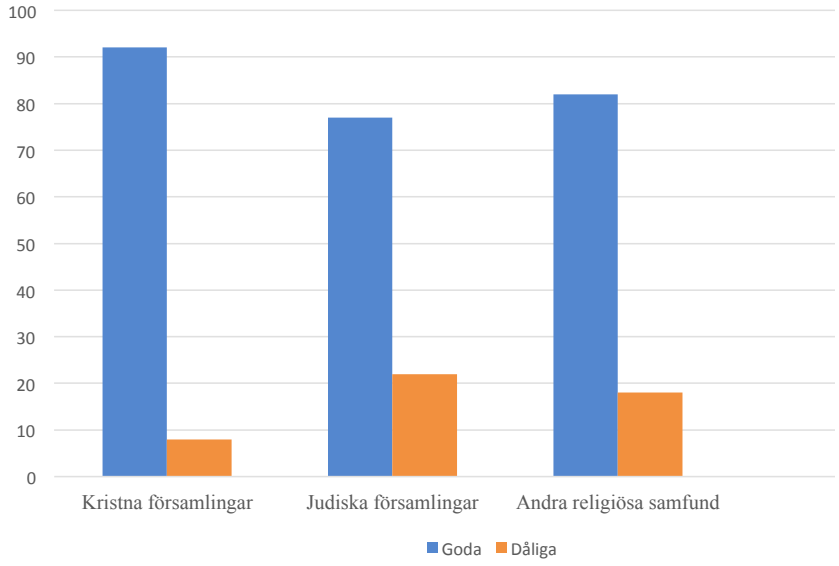

Fig 33. Sammanslagning av variabelvärden för de muslimska församlingarnas självskattade relationer med andra religiösa samfund i närområdet. Antal procent som uppger sig ha ”ganska” eller ”mycket” goda vs ”ganska” eller ”mycket” dåliga relationer med kristna, judiska och andra religiösa samfund. Källa: *Moskéers och islamiska föreningars utsatthet och säkerhet 2018* (n = 86; n=57, n = 77 för de tre kategorierna)

Relationerna mellan de muslimska församlingarna och de kyrkor och kristna församlingar som var belägna i samma område var enligt uppgiftslämnarna lika utmärkta. Nära 92 procent uppgav sig ha ”mycket” (43%) eller ”ganska” (drygt 49%) goda relationer med sina kristna grannförsamlingar. Endast drygt 8 procent angav att deras relationer till kristna grannförsamlingar var ”ganska” (7%) eller ”mycket” (1%) dåliga. Drygt tre av fyra muslimska församlingar (77%) uppgav att de hade ”mycket” (33%) eller ”ganska” (44%) goda relationer med judiska församlingar. På denna fråga

fanns emellertid ett större internt bortfall (n = 57). Det sammanhänger sannolikt med att det inte finns en judisk församling på alla de orter där muslimska församlingar finns, varför relationerna på lokalorten varken kunde vara goda eller dåliga.[20] Drygt var femte muslimsk församling (22%) angav dock att deras relationer med den judiska församlingen i lokalområdet var ”ganska” (12%) eller ”mycket” (10%) dålig. De muslimska församlingarnas relationer med andra religiösa samfund i respektive lokalsamhälle tycks enligt de svarande likaså generellt sett goda. 82 procent angav att relationerna var ”mycket” (36%) eller ”ganska” (46%) goda. Ungefär 18 procent angav att relationerna till andra än kristna och judiska samfund var ”ganska” (14%) eller ”mycket” (4%) dåliga (se fig 31).

Relationerna mellan de muslimska församlingarna och skolor, kommun, polis och media i närområdet är enligt de svarandes uppfattning också goda, möjligen med undantag för relationerna till lokalpressen på vissa församlingsorter (fig 34).

Muslimska församlingars självskattade relationer med skolor, myndigheter och media i lokalsamhället

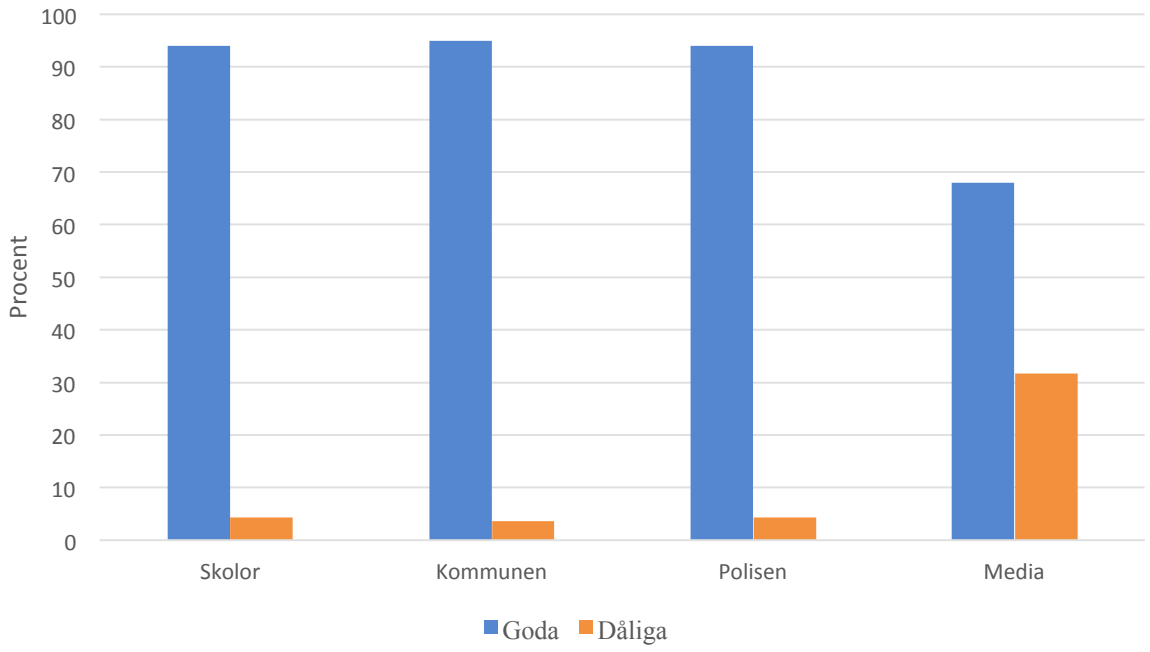

Fig 34. Sammanslagning av variabelvärden för de muslimska församlingarnas självskattade relationer med skolor, kommun, polis och media i närområdet. Antal procent som uppger sig ha ”ganska” eller ”mycket” goda vs ”ganska” eller ”mycket” dåliga relationer. ”Källa: *Moskéers och islamiska föreningars utsatthet och säkerhet 2018* (n = 79; n = 90; 84, n = 76 för de fyra kategorierna).

94 procent av de muslimska församlingarna anger att de har ”mycket” (46%) eller ”ganska” (48%) goda relationer till skolorna i närområdet. Drygt 6 procent angav att deras relationer till grannskapets skolor var ”ganska” dåliga. Ingen respondent angav att relationen till skolan var ”mycket dålig”. Relationerna till kommunen var lika god. 95 procent av de svarande sade sig ha ”ganska” (52%) eller ”mycket” (43%) goda relationer till kommunen. Endast 5 procent uppgav sig ha ”ganska” (4%) eller ”mycket” (1%) dåliga relationer med sin kommun. På de flesta håll i landet fungerar således relationerna mellan de muslimska församlingarna och kommunen enligt respondenterna fullt tillfredsställande. Så också relationerna mellan de muslimska församlingarna och polisen i närområdet.

94 procent av respondenterna uppgav att de hade ”ganska” (52%) eller ”mycket” (42%) goda relationer med polisen. Endast 6 procent angav att relationen till närpolisen var ”ganska dålig”, medan ingen församling upplevde relationen till den lokala polismyndigheten som mycket dålig. Relationen med lokalpressen var enligt de svarande relativt tillfredsställande, om än inte i lika hög grad. 68 procent av respondenterna ansåg sig ha ”mycket” (25%) eller ”ganska” (43%) goda relationer till lokalpressen. Men nära var tredje församling (31%) rapporterar att relationen till lokalsamhällets media är ”ganska” (18%) eller ”mycket” (13 procent) dålig (fig 34).

Över lag tyder resultaten sålunda på att relationerna mellan landets olika muslimska församlingar och viktiga aktörer i de lokalsamhällen de befinner sig i – grannarna, olika kristna, judiska och andra religiösa samfund, skolor, kommun, polis och media – enligt respondenterna uppfattas som riktigt bra. Majoriteten muslimska församlingar tycks ha vänt sig utåt det omgivande samhället och upplever att de har goda relationer med sin omgivning.

Avslutande reflexioner

I Regeringsformen, den första av Sveriges fyra grundlagar, slås fast att den ”offentliga makten ska utövas med respekt för alla människors lika värde och för den enskilda människans frihet och värdighet”.[21] Det är ett stort åtagande. Där framgår också att ”etniska, språkliga och religiösa minoriteters möjligheter att behålla och utveckla ett eget kultur- och samfundsliv ska främjas”.[22] Det gäller alla religiösa minoriteter, utan undantag. Detta understryks i skrivningen att ”det allmänna ska motverka diskriminering av människor på grund av kön, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung, språklig eller religiös tillhörighet, funktionshinder, sexuell läggning, ålder eller andra omständigheter som gäller den enskilde som person”.[23] Det åligger således det allmänna att säkerställa att också svenska muslimer skall ha möjlighet att behålla och ett eget kultur- och samfundsliv.

I detta sammanhang framstår vissa resultat av föreliggande undersökning som djupt bekymmersamma. Att sex av tio muslimska bönelokaler utsatts för fysiska angrepp, att två tredjedelar av landets muslimska församlingar mottagit hot och att åtta av tio representanter för muslimska föreningar upplever att det finns en hotbild mot landets moskéer kan knappast uppfattas som en med grundlagen förenlig situation, utan som ett problem som det åligger det allmänna att lösa. Medan vissa aspekter av denna problematik endast kan lösas genom en serie långsiktiga satsningar i syfte att skapa förutsättningar för social hållbarhet och samexistens, finns det avgränsade delproblem som enkelt kan lösas. Sedan 2015 har religiösa församlingar möjlighet att söka säkerhetsbidrag genom Myndigheten för stöd till trossamfund.[24] Därtill skulle det vara önskvärt – och inte kosta mycket - att erbjuda varje muslimsk församling automatiska släcksystem och fungerande brandskydd till sina bönelokaler. På motsvarande sätt skulle det vara enkelt att erbjuda församlingarna möjlighet att brandskyddsanpassa bönelokalerna för medlemmar med olika funktionsvariationer och medel för att utrusta böneområdena med nödutgångar.

Att mer än var fjärde muslimsk församling inte kunnat teckna en försäkring för sin bönelokal är likaså en otillfredsställande situation som har en enkel lösning. Det finns redan en modell i Svenska kyrkans lösning på problemet: Kyrkans Försäkring. Efter den stora Katarinabranden i Stockholm blev det svårare och dyrare för Svenska kyrkan att teckna en försäkring för sina fastigheter. Samfundet svarade med att gå samman i gemensamma förhandlingar med försäkringsbolagen och tog år 2013 steget fullt ut genom att bilda ett försäkringsbolag som idag ägs av 190 församlingar, pastorat och stift. Därmed samlas Svenska kyrkans försäkringar under ett tak och kan erbjuda församlingarna stabila

försäkringar till rimliga villkor och lägsta kostnad.[25] Som framgått av denna undersökning har landets muslimska församlingar sämre ekonomiska förutsättningar än de majoritetskristna samfunden. En övervägande majoritet om 83 procent äger inte utan hyr sina fastigheter och lokaler. Detta öppnar för det allmänna att ta sitt ansvar genom att etablera ett försäkringsbolag för alla minoritetssvenska församlingar som vill bli medlemmar för att kunna teckna stabila försäkringar för lägsta möjliga kostnad och självrisk. Ett sådant försäkringsbolag skulle således inte enbart omfatta landets muslimska församlingar, ty de utgör inte de enda minoritetsreligionerna med säkerhetsproblem. Lejonparten av de judiska församlingarnas medlemsavgifter går idag till säkerhetsåtgärder, som vore det deras och inte det allmännas ansvar. De säkerhetsarrangemang som behövs för att de judiska, muslimska och andra minoritetssvenska församlingar i frihet, trygghet och värdighet skall kunna behålla och utveckla ett eget kultur- och samfundsliv bör falla inom det allmännas ansvarsområde.

För att följa de muslimska församlingarnas säkerhet och krisberedskap över tid bör undersökningar som föreliggande studie regelbundet genomföras. Vår förhoppning är att denna studie kan läggas till grund för kommande uppföljningar. De behöver inte vara lika omfattande och kan med fördel göras flerspråkiga. En regelbunden kartläggning behöver inte nödvändigtvis begränsas till muslimska församlingar utan kan utvidgas till andra minoritetssvenska samfund och kategorier. De frågor som väcks av resultaten kan förhoppningsvis besvaras genom andra forskningsinsatser. Angrepp mot utpekade måltavlor för aggression föregås vanligen av ryktesspridning och dehumaniserande omdömen om de som sedan angrips. Vilka mekanismer bidrar till att omvandla hatets retorik till våldets praktik? Hur är livet som utpekad? Hur är det att leva i ett samhälle där ens existens är ifrågasatt och hotad? Varför är muslimska församlingar på vissa orter särskilt utsatta? Vad kännetecknar lokalsamhällen där inget våld riktas mot minoritetssvenska samfund? Vad får samexistensen att fungera på vissa orter men inte på andra?

Noter

[1] SST (2018). *Bidragsgrundande medlems- och deltagarstatistik. Antalet betjänade inom trossamfunden 2016*. http://www.myndighetensst.se/bidrag/organisationsbidrag/bidragsgrundande-statistik.html . För en redogörelse av de riksorganisationer som ingår i ISR, se SST (2017). Islamiska riksorganisationer. Beskrivningen finns att ladda ner på http://www.myndighetensst.se/download/18.5df76d615c45cc567c62de4/1496217526621/Islam_s19-24.pdf

[2] Enligt Mahmoud Khalfi blev moskén på Södermalm utsatt för 22 klotterattacker enbart år 2017. Vid två av dessa tillfällen sprejades hakkors på moskén (”Hakkors målade på Stockholms moské”, SVT, 20 januari 2018. https://www.svt.se/nyheter/lokalt/stockholm/hakkors-malade-pa-stockholms-moske). Den 19 januari, 22 mars och 2 april 2018 blev Södermalmsmoskén åter nedklottrad med hakkors (Kadhammar, Peter 2018. ”Moskén utsätts för hat och hot men får inget stöd”, *Aftonbladet*, 18 april. https://www.aftonbladet.se/nyheter/kolumnister/a/a2BkKO/mosken-utsatts-for-hat-och-hot-men-far-inget-stod)

[3] P4 Sörmland (2013) ”Moské i gammal pingstkyrka i Flen”, 13 mars, https://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=87&artikel=5468807; P4 Sörmland (2017). ”Moskén i Flen återigen utsatt för skadegörelse”, https://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=87&artikel=6836854

[4] Förundersökningsprotokoll. Mordbrand. ”Sms-konversation Andreas – T Diete”, Polisregion Väst, Utredning 3 LPO Borås, Diarienr 5000-K63413-16, 2016-03-10. Se också Gardell, Mattias (2017). ”Inledning”, i Den ensamme terroristen? Om lone wolves, näthat och brinnande flyktingförläggningar, Mattias Gardell, Heléne Lööw och Michael Dahlberg-Grundberg, Stockholm: Ordfront

[5] Kasurinen. Anton (2017). ”Polisen tror att moskébrand i Järfälla var anlagd”, DN 30 april, https://www.svt.se/nyheter/lokalt/stockholm/moske-brinner-i-jarfalla; Nilsson, Maja K (2017). ”Efter moskébranden: ’Det känns fruktansvärt’”, Aftonbladet, 1 maj, https://www.aftonbladet.se/nyheter/a/84Xzx/efter-moskebranden-det-kanns-fruktansvart; Gardell, Mattias (2017). ”Inledning”, i Den ensamme terroristen? Om lone wolves, näthat och brinnande flyktingförläggningar, Mattias Gardell, Heléne Lööw och Michael Dahlberg-Grundberg, Stockholm: Ordfront

[6] Ekström, Linda (2018). ”Brand i moskélokal i Hässleholm”, SVT/Skåne/Lokalt, 20 maj. https://www.svt.se/nyheter/lokalt/skane/brand-i-moskelokal-i-hassleholm

[7] Det är också viktigt att komma ihåg att den svenska staten redan i Regeringsformens inledande paragrafer också förbinder sig att skydda de religiösa minoriteterna: ”Det allmänna ska motverka diskriminering av människor på grund av kön, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung, språklig eller religiös tillhörighet, […] [Det] samiska folkets och [de] etniska, språkliga och religiösa minoriteters möjligheter att behålla och utveckla ett eget kultur- och samfundsliv ska främjas”.

[8] Med islamofobi avses ”socialt reproducerade fördomar om och aversioner mot islam och muslimer, samt handlingar och praktiker som angriper, exkluderar eller diskriminerar människor på basis av att de är eller antas vara muslimer och associeras till islam” (Gardell 2010:17. Gardell Mattas (2010). *Islamofobi*, Stockholm; Leopard

[9] Bland dessa studier kan nämnas Gardell, Ms (2010). *Islamofobi*, Stockholm: Leopard; Larsson, G (2006). *Muslimerna kommer! Tankar om islamofobi*, Göteborg: Makadam förlag; Malm, A (2009). Hatet mot muslimer, Stockholm: Atlas; Otterbeck, J & P Bevelander (2006). *Islamofobi – en studie av begreppet, ungdomars attityder och ungas utsatthet*. Stockholm: Levande Historia; Borell, K & A Gerdner 2010. ”Motstånd och stöd”, Sociologisk forskning 474; Larsson, G & Å. Sander (2007), *Islam and Muslims in Sweden* (Münster: Lit verlag, 2007); Sixtensson, J (2009). *Hemma och främmande i staden. Kvinnor med slöja berättar*, Malmö: Malmö högskola, institutionen för urbana studier; Ahmed, A & J Ekberg (2009). ”Fältexperiment för att studera etnisk diskriminering på den svenska arbets- och bostadsmarknaden”, *Socialvetenskaplig Tidskrift* 16 2; Arai, M & P Skogman Thoursie (2009). ”Renouncing personal names: An empirical examination of surname change and earnings”. *Journal of Labor Economics*, 27 1; EUMC 2006. *Muslims in the European Union: Discrimination and Islamophobia*; Khosravi, S (2012). “White masks/Muslim names: immigrants and name-changing in Sweden”, Race & Class, Vol. 533: 65–80; Larsson G., Stjernholm S. (2016) Islamophobia in Sweden: Muslim Advocacy and Hate-Crime Statistics. In: Pratt D., Woodlock R. (eds) *Fear of Muslims?. Boundaries of Religious Freedom: Regulating Religion in Diverse Societies.* Springer, Cham, pp 153-166 ; Bevelander, P., & Otterbeck, J. (2010). Young people’s attitudes towards Muslims in Sweden. *Ethnic and Racial Studies*, 33(3), 404–425; Bunar, N. (2007). Hate crimes against immigrants in Sweden and community response. *American Behavioral Scientist*, 51(2), 166–188; Klingspor, K, Molarin, A., & Sporre, T. (2008). *Hatbrott* 2007: *En sammanställning av anmälningar med främlingsfientliga, islamofobiska, antisemitiska och homofobiska motiv*. Rapport 2008:15. Stockholm: Brottsförebyggande rådet (Brå); Löwander, B., & Hagström, M. (2011). *Antisemitism och islamofobi—utbredning, orsaker och preventivt arbete*. Stockholm: Forum för Levande Historia; FRA (2017). *Second European Union Minorities and Discrimination Survey. Muslims – Selected findings*; Bursell, M. (2016). Kedjor av händelser. *En analys av anmälningar om diskriminering från muslimer och förmodade muslimer*. DO 2016:2.

[10] Larsson, Göran 2003. ”Muslimer i Sverige ett år efter den 11 september”, Integrationsverket; Larsson, G (2006). *Muslimerna kommer! Tankar om islamofobi*, Göteborg: Makadam förlag; Larsson, G & Stjernholm S. (2016) Islamophobia in Sweden: Muslim Advocacy and Hate-Crime Statistics. In: Pratt D., Woodlock R. (eds) *Fear of Muslims?. Boundaries of Religious Freedom: Regulating Religion in Diverse Societies*. Springer, Cham, pp 153-166; Borell, Klas 2012. *Islamofobiska fördomar och hatbrott. En kunskapsöversikt*, Stockholm: SST 1; Gardell, Mattias (2015). ”Whats Love Got To Do With It? Ultranationalism, Islamophobia and Hate Crime in Sweden”, *Journal of Religion and Violence* 3:1. ISSN 0738-098X. pp. 91–115, doi: 10.5840/jrv20155196; Gardell, Mattias (2010). *Islamofobi*, Stockholm: Leopard

[11] Nätverket svenska muslimer i samarbete (2013). ”Alternativ CERD rapport”, CERD, finns att ladda ner på http://fifs.se/wp-content/uploads/2015/11/cerd_sammanfattning.pdf ; Nätverket svenska muslimer i samarbete (2018). ”Alternative Report”. Rapporten finns att ladda ner på
http://tbinternet.ohchr.org/Treaties/CERD/Shared%20Documents/SWE/INT_CERD_NGO_SWE_30871_E.pdf

[12] Borell, Klas och Arne Gerdner (2010) ”Motstånd och stöd: En studie av svenska muslimska församlingar” *Sociologisk Forskning*, årgång 47, nr 4; Ahmed, Ruweida (2014). *Säkerhet och krisberedskap i Sveriges moskéer*, Stockholm: Islamiska samarbetsrådet

[13] Gardell, Mattias (2017). *Raskrigaren*, Stockholm: Ordfront; Gardell, Mattias (2015). ”Whats Love Got To Do With It? Ultranationalism, Islamophobia and Hate Crime in Sweden”, *Journal of Religion and Violence* 3:1. ISSN 0738-098X. pp. 91–115, doi: 10.5840/jrv20155196; Uppdrag Granskning (2015), SVT Statistics, https://www.svtstatic.se/image-cms/svtse/1422545112/svts/article2639146.svt/BINARY/UGR-2015V-03-10%20OCR.pdf

[14] Larsson, Göran (2014). *Islam och muslimer i Sverige – en kunskapsöversikt*, SST:s skriftserie, nr 4, Stockholm: Nämnden för statligt stöd till trossamfund. Kunskapsöversikten går att ladda ner på http://www.myndighetensst.se/download/18.50d91f6b155046e7152c7081/1464948170878/nr+4%2C+Islam+och+muslimer%2C+komplett.pdf

[15] På frågan ”Hur stor är moskén/lokalen” svarade 32% 1-2 rum; 31% 3-4 rum; 16% 5-6 rum; 18% 7-10 rum och 3% 11 eller fler. Källa: *Moskéers och islamiska föreningars utsatthet och säkerhet 2018* (n=98)

[16] Frågan som ställdes var: ”Har hotbilden medfört att ni ändrat rutiner och/eller vidtagit säkerhetsåtgärder? Markera det som bäst beskriver vad ni gjort. Mer än ett alternativ kan markeras”. Källa: *Moskéers och islamiska föreningars utsatthet och säkerhet 2018* (n=64)

[17] Källa: *Moskéers och islamiska föreningars utsatthet och säkerhet 2018* (n=91)

[18] Källa: Moskéers och islamiska föreningars utsatthet och säkerhet 2018 (n = 97); Ahmed, R (2014). Säkerhet och krisberedskap i Sveriges moskéer (n=103)

[19] Källa: *Moskéers och islamiska föreningars utsatthet och säkerhet 2018* (n = 97); Ahmed, R (2014). Säkerhet och krisberedskap i Sveriges moskéer (n=63)

[20] Det finns större mosaiska församlingar i Stockholm, Göteborg, Malmö och Norrköping. Till detta kommer mindre judiska församlingar i Umeå, Uppsala, Västerås, Helsingborg, Lund och Borås. På alla dessa orter utom en finns muslimska församlingar som anger att de har pågående samarbeten med och/eller goda relationer till den judiska församlingen. På två av orterna finns det både muslimska församlingar som samverkar med och uppger sig ha goda relationer till den judiska församlingen och andra muslimska församlingar som anger att de inte samarbetar med den judiska församlingen som de också uppger sig ha dåliga relationer till. Muslimska församlingar finns härutöver på en rad orter där ingen judisk församling finns (Källa: *Moskéers och islamiska föreningars utsatthet och säkerhet 2018*)

[21] Regeringsformen 1:2. Regeringskansliet. *Kungörelse (1974:152) om beslutad ny regeringsform*. Rättelseblad 2002:904 och 2010:1408 har iakttagits. Justitiedepartementet. Regeringskansliets rättsdatabaser, http://rkrattsbaser.gov.se/sfst?bet=1974:152

[22] Regeringsformen 1:2, sjätte stycket. Ibid

[23] Regeringsformen 1:2, femte stycket. Ibid

[24] Hittills har 62 samfund, inklusive ortodoxa, armeniska, katolska, assyriska, mandeiska, judiska och muslimska, församlingar, fått stöd för olika åtgärder som skyddsglas, larmsystem, kameraövervakning (SST 2018. ”Församlingslista. Visar alla församlingar som mellan åren 2015 och 2018 fått utbetalning av säkerhetsbidrag, sorterat på samfundskod, bmot”. Myndigheten för stöd till trossamfund. 2018-06-07).

[25] Kyrkans Försäkring. http://www.kyrkansforsakring.se/om-oss

Referenser

För nyhetsartiklar, rapporter och offentliga handlingar, se noterna.

Ahmed, Ali & Jan Ekberg (2009). ”Fältexperiment för att studera etnisk diskriminering på den svenska arbets- och bostadsmarknaden”, *Socialvetenskaplig Tidskrift* 16 2

Arai, Mahmood & Peter Skogman Thoursie (2009). ”Renouncing personal names: An empirical examination of surname change and earnings”. *Journal of Labor Economics*, 27 1

Bevelander, Pieter & Jonas Otterbeck. Young people’s attitudes towards Muslims in Sweden. *Ethnic and Racial Studies, 33*(3), 404–425

Borell, Klas 2012. *Islamofobiska* fördomar och hatbrott. En kunskapsöversikt, Stockholm: SST 1

Borell, Klas och Arne Gerdner (2010) ”Motstånd och stöd: En studie av svenska muslimska församlingar” *Sociologisk Forskning*, årgång 47, nr 4;

Bunar, Nihad (2007). Hate crimes against immigrants in Sweden and community response. *American Behavioral Scientist, 51*(2), 166–188

Bursell, Moa (2016). *Kedjor av händelser. En analys av anmälningar om diskriminering från muslimer och förmodade muslimer.* DO 2016:2.

Gardell Mattas (2010). *Islamofobi*, Stockholm; Leopard

Gardell, Mattias (2017). *Raskrigaren*, Stockholm: Ordfront

Gardell, Mattias (2015). ”Whats Love Got To Do With It? Ultranationalism, Islamophobia and Hate Crime in Sweden”, *Journal of Religion and Violence* 3:1. ISSN 0738-098X. pp. 91–115, doi: 10.5840/jrv20155196

Gardell, Mattias (2017). Heléne Lööw och Michael Dahlberg-Grundberg, *Den ensamme terroristen? om lone wolves, näthat och brinnande flyktingförläggningar*, Stockholm: Ordfront

Khosravi, Shahram (2012). “White masks/Muslim names: immigrants and name-changing in Sweden”, *Race & Class*, Vol. 533: 65–80

Larsson, Göran (2006). *Muslimerna kommer! Tankar om islamofobi*, Göteborg: Makadam förlag

Larsson, Göran (2014). *Islam och muslimer i Sverige – en kunskapsöversikt*, SST:s skriftserie, nr 4, Stockholm:

Larsson Göran & Simon Stjernholm. (2016) Islamophobia in Sweden: Muslim Advocacy and Hate-Crime Statistics. In: Pratt D., Woodlock R. (eds) *Fear of Muslims? Boundaries of Religious Freedom: Regulating Religion in Diverse Societies*. Springer, Cham, pp 153-166

Larsson, Göran & Åke Sander (2007), *Islam and Muslims in Sweden* (Münster: Lit verlag, 2007)

Malm, Andreas (2009). *Hatet mot muslimer*, Stockholm: Atlas

Otterbeck, J & P Bevelander (2006). *Islamofobi – en studie av begreppet, ungdomars attityder och ungas utsatthet*. Stockholm: Levande Historia

Sixtensson, Johanna (2009). *Hemma och främmande i staden. Kvinnor med slöja berättar*, Malmö: Malmö högskola, institutionen för urbana studier

Författarens tack

Denna undersökning hade inte varit möjlig utan det benägna bistånd jag fick från det Islamiska samarbetsrådet. Jag vill rikta ett särskilt tack till Mohamed Temsamani, Mustafa Setkic och Haider Ibrahim. Stort tack också till SST som bidragit med finanser, och den personal som bistått med värdefulla synpunkter på rapporten, särskilt Max Stockman, Hasnain Govani och Tanja Viklund. Utan kritiska läsare och kunniga statistiker hade denna undersökning inte varit möjlig. I sammanhanget vill jag rikta ett särskilt tack för värdefulla bidrag till Thomas Hvitfeldt, Erika Willander och Jennie Ohlsson. Forskargemenskapen på CEMFOR har som alltid bidragit med intellektuellt stimulerande diskussioner och reflektioner. Här vill jag särskilt betona bidragen från Jan Mendes, Shahram Khosravi och Mehek Muftee vars kunskaper om antimuslimsk rasism varit oundgängliga under arbetet med denna studie. Till sist vill jag rikta ett särskilt tack till CEMFOR:s kommunikatör Jeannette Escanilla som formgivit denna rapport och alltid funnits där då praktiska problem uppstått.

UPPSALA
UNIVERSITET

Centrum för mångvetenskaplig forskning om rasism (CEMFOR)
Uppsala universitet
Engelska parken, Thunbergsvägen 3 C
Postadress: Box 256, 751 05 Uppsala
www.cemfor.uu.se